

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální pedagogiky

Projevy agrese v pohádkách a jejich vnímání dětmi předškolního věku

Bakalářská práce

Autor: Kristýna Kuchtová

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika se zaměřením na výchovnou práci v etopedických zařízeních

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Petra Ambrožová, Ph.D.

Oponent práce: Mgr. Alena Knotková

Hradec Králové

2019

Zadání bakalářské práce

Autor:	Kristýna Kuchtová
Studium:	P16P0646
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální pedagogika se zaměřením na výchovnou práci v etopedických zařízeních
Název bakalářské práce:	Projevy agrese v pohádkách a jejich vnímání dětmi předškolního věku
Název bakalářské práce AJ:	Manifestations of aggression in fairy tales and their perception by preschool children

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem bakalářské práce je popsat projevy agrese a agresivity v pohádkách, které jsou vysílané na dětských televizních stanicích v České republice a zjistit, jak jsou vnímány dětmi předškolního věku. Bakalářská práce se bude věnovat vymezení pohádky, stručné historii a typologii pohádek, dále zmíní funkce pohádky a jejich vliv na vývoj dítěte. Zaměří se také na pojmy agrese a agresivita a jejich výskyt v pohádkách. Výzkum bude realizován prostřednictvím rozhovorů s dětmi v předškolním věku.

KOHOUTEK, Rudolf. Psychologie duševního vývoje. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, 2008. ISBN 978-80-7375-185-2. CERNOUSEK, Michal. Deti a svet pohadek. Praha: Albatros, 1990. ISBN 80-00-00060-1. BETTELHEIM, Bruno. Za tajemství pohádek: proč a jak je číst v dnešní době. Praha: Lidové noviny, 2000. ISBN 80-7106-290-1. ČERVENKA, Jan. O pohádkách: sborník statí a článků. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1960. MATĚJČEK, Zdeněk. Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte. Praha: Grada, 2005. Pro rodiče. ISBN 80-247-0870-1.

Garantující pracoviště: Katedra sociální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Petra Ambrožová, Ph.D.

Oponent: Mgr. Alena Knotková

Datum zadání závěrečné práce: 6.11.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Mrači dne 15. 3. 2019

Kristýna Kuchtová

Anotace

KUCHTOVÁ, Kristýna. *Projevy agrese v pohádkách a jejich vnímání dětmi předškolního věku*. Hradec králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019. 56 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce řeší téma projevů agrese a agresivity v televizních pohádkách, které jsou každodenně vysílány na dětských televizních stanicích a to, jak jsou tyto projevy vnímány dětmi předškolního věku. V teoretické části se práce zaměřuje na vymezení pojmu pohádka, včetně její historie, obsahových rysů a funkcí. Dále se zabývá vymezením předškolního dítěte z různých úhlů pohledu a hlavními hodnotami, které by měla pohádka dětem předkládat. V závěru se první část práce zabývá definicemi agrese a agresivity, jejich druhy, funkcemi a podobami, v jakých se vyskytují v pohádkách.

Empirická část představuje průběh realizace a výsledky výzkumného šetření, které prostřednictvím rozhovorů mělo za cíl zjistit, jak právě děti vnímají agresivní projevy v pohádkách.

Klíčová slova

Pohádka, Dítě předškolního věku, Agrese, Agresivita, Dětské televizní stanice

Annotation

KUCHTOVÁ, Kristýna. *Manifestations of aggression in fairy tales and their perception by preschool children*. Hradec králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2019. 56 s. Bachelor Degree Thesis.

Bachelor thesis focuses on manifestations of aggression in television's fairy tales which are screened on children's TV stations every day and how preschool children perceive them. Within the theoretical part the thesis focuses on the definition of fairy tale and her history, contents and functions. Next the thesis concerns on the preschool children from different point of view and main values of the fairy tales. In conclusion of first part the thesis focuses on the definition of aggression and aggressiveness, their types, functions and their forms in the fairy tales.

Empirical part presents the course of implementation and results of research survey which through the interviews aimed to find out how children perceive aggressive manifestations in the fairy tales.

Keywords

Fairy tale, Preschool children, Aggression, Aggressiveness, Children's TV stations

Obsah

Úvod	7
1. Pohádka	9
1.1. Definice pohádky	9
1.2. Historie pohádek	9
1.3. Obsahová struktura pohádek a jejich typické rysy	11
1.4. Pohádka a její funkce	11
1.5. Pohádky v televizní produkci	13
2. Význam pohádek pro vývoj dítěte	16
2.1. Dítě předškolního věku	16
2.2. Psychologická hodnota pohádek.....	17
2.3. Mravní hodnota pohádek	19
2.4. Pohádka jako nástroj k řešení problémů.....	21
3. Agrese a agresivita v pohádkách	24
3.1. Vymezení pojmů agrese a agresivita	24
3.2. Druhy a funkce agrese a agresivity	25
3.3. Agresivní projevy v pohádkových příbězích.....	27
4. Empirická část	30
4.1. Výzkumná metoda	31
4.2. Výzkumný soubor.....	31
4.3. Průběh výzkumného šetření.....	32
4.4. Interpretace dat.....	33
4.5. Závěrečná zpráva výzkumného šetření.....	38
Závěr	40
Seznam použité literatury	43
Seznam příloh	47

Úvod

Svět je místo plné situací, které jsou mnohdy velmi těžko srozumitelné, přesto je musíme pochopit a co nejvhodnějším způsobem se s nimi vždy vyrovnat. Tyto nové životní překážky se nestaví do cesty pouze nám dospělým, ale výjimkou nejsou samozřejmě i ti nejmladší. Pohádka je pro děti jedním z prvních nástrojů, který zprostředkovává možnosti, jak se bezpečně vyrovnat se všemi stránkami reálného světa. Nabízí dětem možnost pochopit např. otázku dobra a zla, spravedlnosti, čestnosti a nepsaná pravidla toho, jak by se k sobě měli lidé navzájem chovat. Pohádka je tedy prostředkem k předkládání norem společnosti, ve které žijeme. Každá společnost či země má tyto normy trochu odlišné, ale v základu by každá pohádka jako jeden z nejoblíbenějších žánrů všech generací, měla mít za cíl napomoci dětem při orientaci v elementárních zákonitostech lidského života. Tyto všechny zprostředkované zkušenosti mohou být dětem poskytovány pomocí vyprávění rodičů, čtením pohádkových knížek nebo sledováním televizních zpracování těchto příběhů.

Dnešní společnost je charakteristická neustálým spěchem a každodenním využíváním nejmodernější techniky. Proto není divu, že i pro děti se stala hlavním zdrojem pohádek právě televize. Za posledních deset let vzniklo v České republice hned několik televizních stanic zaměřených na dětské publikum. Při sledování všech těchto dětem běžně dostupných kanálů, nejen českých, ale i zahraničních, mě napadlo, že ne veškerý obsah těchto příběhů je pro děti vhodný. Často se v nich v různých podobách vyskytuje násilí, mnoho nerealistických prvků a charakterově nejasně vymezené postavy. Vztahy mezi dobrem a zlem i mezi hlavními postavami jsou nejasné a chaotické. Sama sobě jsem položila otázku, jak tyto pohádky vlastně vnímají diváci, pro které jsou určeny. Tedy jestli i na děti působí jejich obsah jako agresivní a nevhodný.

Cílem této práce je za pomoci odborné literatury popsat a následně analyzovat, jak předškolní děti vnímají agresivní projevy v pohádkách a zároveň zmapovat to, na základě čeho si děti své oblíbené pohádky vybírají. Věk dětí byl vybrán proto, že je mnohými odborníky např. Vágnerovou, Hartlem a Hartlovou, Bettelheimem, Černouškem a dalšími, považován za „skutečný věk“ pohádky. V tomto období na děti tyto příběhy působí nejvíce a mohou jim předat největší množství zkušeností a návodů pro skutečný život.

Práce má teoreticko-empirický charakter. První část je rozdělena do tří velkých kapitol. První se věnuje vymezení pojmu pohádka, její definici, historii, jejími typy a obsahovou strukturou. Zakončená je podkapitolou zaměřenou právě na pohádky v televizní produkci a na výzkumy zabývající se tím, které stanice patří mezi nejoblíbenější a kolik dětí denně je přibližně sleduje. Druhá kapitola se zaměřuje na předškolní věk a charakteristiku dítěte z různých úhlů pohledu. Dále pak psychologickým a morálním významem pohádek. Agrese, agresivita a jejich projevy v pohádkách jsou ústředním tématem poslední kapitoly teoretické části. Výzkumné šetření bylo realizováno za pomoci polostrukturovaných rozhovorů se třemi respondenty a jeho průběh i výsledky jsou popsány v empirické části práce.

Pohádkou a jejími významy se zabývají odborníci už minimálně od minulého století. Mezi takové patří Frey, Lužík, Černoušek a další. V současnosti se tímto tématem alespoň okrajově zabývá většina psychologů, sociologů i pedagogů. Dnes již také vycházejí publikace na téma agrese a agresivita a jejich spojení s dětmi. Ovšem propojení těchto pojmů se v mnoha odborných pracích a literatuře nevyskytuje. Někteří autoři (např. Suchý) se ve svých dílech zmiňují o tom, že televizní násilí má na děti negativní vliv, ale nemyslí se tím násilí v pohádkách.

Výzkumy na téma, kterému se věnuje tato práce, probíhají ve větší míře v zahraničí. V tuzemsku se setkáváme s názorem, že i pohádky mohou na děti působit nevhodně spíše na neoborných webových stránkách nebo při komunikaci s některými rodiči. V minulosti proběhly nějaké výzkumy v rámci studentských závěrečných prací. Proto by tato práce měla sloužit k tomu, aby se i u nás více rozšířilo povědomí o tom, že ne všechny televizní pohádky jsou natolik kvalitní, abychom se na jejich význam při výchově dětí zcela spoléhali.

1 Pohádka

První kapitola bakalářské práce se bude zabývat pojmem pohádka, tedy tím, jak můžeme pohádku definovat z různých pohledů. Dále se bude věnovat historii pohádek, a to již odedávna a postupně se přes její funkce a obsah dostane až k současným hraným a animovaným pohádkám. Závěr kapitoly bude zaměřen na to, jaké pohádky jsou v dnešní době publikovány v médiích, především na dětských televizních stanicích.

1.1 Definice pohádky

Pohádka je považována za jeden z nejrozšířenějších literárních útvarů. Ale nejen to. Pohádku můžeme také považovat za umělecké dílo zcela srozumitelné pro děti. Je to druh umění, který má díky své formě k dětem nejbližší. Pohádky neslouží pouze k tomu, aby mohly děti těšit, ale současně plní funkci výchovnou (Bettelheim, 2000).

Jak říká Černoušek (1990, s. 9): „*Pohádka je jedinečný umělecký útvar, čerpající svou věčnou existenci z nezníčitelného folkloru, z kultury vpravdě lidové. Pohádka je tak svým způsobem útvarem nesmrtelným, přežívající jednotlivé generace, aniž by zestárla, omšela nebo se jednoduše vytratila.*“

Pohádky nám prostřednictvím svých příběhů a jejich hlavních hrdinů poskytují konfrontaci s obtížemi a problémy, kterým může být člověk ve svém životě skutečně vystaven a díky tomu jsme schopni lépe těmto situacím porozumět a hledat efektivní řešení. Dle Marie – Louise von Franz (2008, s. 15): „*Pohádky jsou nejčistším a nejjednodušším výrazem kolektivně nevědomých psychických procesů. Jejich hodnota pro vědecký výzkum nevědomí tedy převyšuje hodnotu všeho ostatního materiálu.*“

1.2 Historie pohádek

Pohádky provázejí lidstvo již od nepaměti. Je stále otázkou, jak moc daleko historie pohádkových příběhů sahá. Velká část pohádek vznikla v dobách, ve kterých bylo náboženství velmi důležitou součástí života lidí. To je také důvod, proč se v pohádkách bohatě vyskytují náboženské motivy a proč mnohdy mají biblické příběhy povahu jako pohádky (Bettelheim, 2000).

Další zmínky o vyprávění pohádkových příběhů pochází už ze Starověkého Egypta a také z Antického Řecka. „*U Platona čteme, že staré ženy vyprávěly svým dětem symbolické příběhy – mythoi. I tenkrát tedy souvisely pohádky s výchovou dětí. V pozdní antice uvedl Apuleius, filozof a spisovatel z 2. století po Kristu, ve svém slavném románu Zlatý osel pohádku s názvem Amor a Psýché, příběh typu Kráska a zvíře.*“ (Marie – Louise von Franz, 2008, s. 167)

V období středověku byla nejvíce rozšířena četba biblických příběhů, ve kterých měly hlavní úlohu životy svatých. Díky vypravěčům, kteří k těmto příběhům vkládali pohádkové motivy, se tyto příběhy dostávaly do širších vrstev a stávaly se velice žádanými.

Z následujících období máme dochované zmínky o rytířských příbězích a bajkách a další literatuře obsahující různé poučky nebo mravní ponaučení. „*Vědecký zájem o pohádky začal v 18. století s Wickelmannem, Hamannem aj. G. Herderem. Herder věřil, že taková vyprávění obsahují pozůstatky staré, dávno zasuté víry, která se vyjadřuje v symbolech.*“ (Marie – Louise von Franz, 2008, s. 168)

Důležitými postavami 18. a 19. století v pohádkové literatuře jsou bratři Jakob a Wilhelm Grimmovy. Bratři Grimmové pohádky zapisovali doslova tak, jak je lidé v jejich okolí vyprávěli, ale stávalo se, že ani oni neodolali a smíchali dohromady několik verzí. Tyto pohádky měly takový úspěch, že se začaly sbírat lidové pohádky ve všech zemích (Marie – Louise von Franz, 2008).

Tímto způsobem vznikly v široký pojem – folklor, tedy pohádky lidové, u kterých dospělí mají pocit, že existují odedávna a za jejichž autory považujeme vypravěče, nikoli autory skutečné (Černoušek, 1990). Tímto způsobem vytvořené pohádky jsou známé a oblíbené dodnes. Ve většině lidových pohádek jsou popisovány podobné motivy, postavy a ponaučení, jen se mění jejich příběhy.

Za pohádku většina lidí považuje smyšlený či magický příběh s dobrým koncem a s nějakým mravním ponaučením nebo dokonce s výchovnými prvky. Pohádky jako takové jsou neodmyslitelnou součástí dětství a provází nás celý život. Téměř každý si alespoň jednou za život vzpomene na to, co se v pohádkách naučil. Na druhou stranu v dnešní době se můžeme setkat s obrovským nárůstem nových moderních pohádek, ale otázkou zůstává, zda se tyto příběhy určené dětem dají stále nazývat pohádkou v „pravém slova smyslu“?

1.3 Obsahová struktura pohádek a jejich typické rysy

Existuje mnoho prvků, které činí pohádku pohádkou, a proto jak už nadpis napovídá, úkolem této podkapitoly bude popsat řekněme klasickou obsahovou strukturu pohádek a typické znaky pohádky jako takové.

Přes rozdíly místní i dobové můžeme zjistit v pohádkách téměř všech národů příbuzné rysy, jak ve stavbě děje, tak v povahopisu osob. Hrdina či hrdinka nejsou loutky, chráněné vyššími mocnostmi, naopak se jedná o čínorodého člověka, který bývá obyčejně chudý či opuštěný. Hrdina svůj úspěch dobývá těžkou prací a zpravidla má oporu v kladných stránkách své povahy. Bojuje proti křivdě a nespravedlnosti a pomáhá jiným. Kolem hlavního hrdiny se pohybují přátelé, často lidé neznámí, někdy i zvířata, kteří nabízejí pomocnou ruku při boji s nadpřirozenými bytostmi nebo lidmi, kteří mu škodí. Ustálené jsou úvodní věty a závěry pohádek, opakují se jednotlivá souvětí i odstavce. Klasickým rysem jsou také typická čísla 3, 7, 9, 12, známá z různých zvyků či zaříkadel. Hrdina přemůže draka o třech hlavách, sedm let žije v zakletí atd. (Červenka, 1960).

Dle Proppa (1999, s. 31): „*Pohádka obvykle začíná jistou výchozí situací. Vyjmenují se členové rodiny, nebo je představen budoucí hrdina.*“ Na situaci výchozí navazují další např.: hrdinovi je něco zakázáno, zákaz je porušen, hrdina je podroben zkoušce, škůdce je poražen, úkol je splněn, škůdce potrestán, hrdina se žení a nastupuje na trůn (Propp, 1999).

Kromě čísel, ustálených úvodních a závěrečných vět apod. je tím zřejmě nejznámějším rysem pohádky polarita mezi dobrem a zlem. V každé pohádce se vyskytují osoby představující zpravidla naprosté dobro, nebo naopak naprosté zlo.

„*V moderních pohádkách jako by neexistovalo dobro a zlo v tak evidentních pozicích. Takové pohádky netlumočí nic podstatného o vývoji mravního citění. V klasických pohádkách každé dítě pozicím dobra a zla jasně rozumí.*“ (Staňková, 2011, s. 8)

1.4 Pohádka a její funkce

Jak už bylo v předchozích kapitolách zmiňováno, pohádkové příběhy provázejí lidstvo už stovky let. Podoba, ve které byly šířeny mezi lidmi, se měnila, ale to, proč se nemění jejich obsahová struktura, typické znaky a proč jsou žánrem, který je stále

aktuální, a především dětmi tolik žádaný je to, že v každé době je mají co naučit a mohou se stát materiálem k poznání světa, ve kterém žijí.

„Každá reálná situace se dá zobrazit příběhem. Poskytují jistotu a bezpečí; s čím se seznamují v příběhu, je pro ně jen odraz skutečnosti. Není to život sám, spíše příležitost, jak si jej vyzkoušet, jak mu porozumět.“ (Doláková, 2015, s. 10)

Podle Černouška (1990, s. 7) je *„základní funkcí pohádek vnést smysl a řád do dětem původně nesrozumitelného, skoro chaotického světa, jemuž děti, obzvláště v době předškolní, nemohou plně porozumět.“* Podobný názor zastává také Richter (2004, s. 41): *„Pohádky nám od dětství poskytují: poznání a upevňování vědomí o řádu světa v osobní i nadosobní poloze.“* Pro děti předškolního či raného školního věku je svět do značné míry směsí chaotických jednotlivostí. Tím se znásobuje význam pohádky jako materiálu poskytující konkrétní obrazy, které jsou nástrojem k celostnímu pohledu na život a jeho stěžejní momenty (Richter, 2004).

Objasňující či vysvětlující funkce pohádek je pro děti jednou z nejdůležitějších. Děti svým myšlením chápou svět jinak než dospělí. Myšlení předškolního dítěte je obrazné, konkrétní, synkretické a animistické. Jejich mysl dokáže vše oživit a klasické pohádky odpovídají na některé jejich psychické potřeby, jako jsou například vztah k sourozencům a rodičům, poznávání mezilidských vztahů apod. (Černoušek, 1990). Těžko bychom tedy hledali jiný způsob, jak dětem názorně představit vše, co se kolem nich děje.

Další funkcí pohádek je vytváření a upevňování ideálů. Velkým kladem pohádky je to, že dětem nic nevysvětluje, nevnučuje, nedává ponaučení, ale nechává je, aby porozuměly problémům samy. *„Pohádka postupuje způsobem, který je v souladu s myšlením dítěte a s jeho zkušeností se světem, a proto je pro něj přesvědčivá.“* *„Dítě věří tomu, co pohádka vypráví, protože její pohled na svět se shoduje s jeho.“* (Bettelheim, 2017, s. 61) *„Je proto důležité pamatovat na to, že pro dítě jsou přesvědčivá pouze taková tvrzení, která jsou mu srozumitelná v rámci jeho současného chápání a citových zaujetí.“* (Bettelheim, 2017, s. 64)

V pohádkách se děti snadno promítají do toho, komu se chtějí podobat, kdo se jim líbí a ztotožňují se se svými identifikačními vzory. Dítě se na základě pohádky může identifikovat s kýmkoliv, například s pohádkovým hrdinou – personifikací dobra, a tím pohádka přispívá k růstu jeho osobnosti (Richter, 2004).

Poslední, co tato kapitola zmíní je zábava jako funkce rekreační. „*Odklon od skutečnosti, výmysl sám o sobě přináší zvláštní prožitek. V pohádkách – smyšlenkách je skutečnost záměrně obrácena naruby, a právě v tom je, z hlediska lidu, všechn její půvab.*“ (Propp, 1999. s. 275)

Mohlo by se zdát, že něco tak běžného jako pohádka nemá ve své podstatě moc funkcí a významů. Je to příběh, který dětem přináší na první pohled „pouze“ radost a potěšení z toho, že ho mohou sledovat a nemají v tu chvíli žádné jiné povinnosti. Ve skutečnosti je pohádka mnohem více. Jak zde bylo naznačeno, její funkce jsou natolik zásadní, že se jim věnuje hned několik autorů. Děti na základě pohádek dostávají informace o tom, jak svět funguje, co se kolem nich děje a naplňují jejich základní psychické potřeby. Ukazují jim, jak čelit strachu, jak komunikovat, navazovat mezilidské vztahy nebo jak a proč si vzájemně pomáhat. Pohádky jsou návodem k pochopení světa dospělých, a proto by se mělo dělat vše proto, aby všechny pohádky promítané dětem plnily alespoň své základní funkce.

1.5 Pohádky v televizní produkci

Tato bakalářská práce je zaměřena na pohádky, které jsou dětem poskytovány prostřednictvím elektronických médií, především dětskými televizními stanicemi. V této kapitole by se měla práce soustředit na to, jaké televizní kanály jsou dostupné pro děti předškolního věku, jak se jejich sledovanost měnila v průběhu uplynulých let a jaké pohádky a pořady se na těchto stanicích pravidelně vysílají.

V České republice existuje několik televizních stanic vysílající pořady zaměřené právě na děti. Tyto stanice jsou přejímány buď ze zahraniční a následně dabované do českého jazyka nebo vznikly přímo v tuzemsku. Mezi nejznámější zahraniční kanály zaměřující se na děti a mládež patří Disney Channel, Jim Jam, Minimax či Megamax. Všechny jmenované stanice mají svou mnohaletou tradici a historii. Během svého vývoje obměňovaly své názvy i obsah v závislosti na postupně se měnící generaci jejich sledujících mající odlišné nároky od těch, jaké měly děti v minulých letech. V roce 2005 zahájila svou činnost stanice *CS Mini*, která je určená pro děti od tří do dvanácti let a zaměřuje se na dětské české a slovenské filmy. Jejím cílem je děti kvalitně bavit a nenásilnou formou vychovávat (*CS Mini*, ©2011). Až v roce 2013 vzniká televizní stanice České televize nesoucí název *ČT :D*, která se stala nejsledovanější televizí u dětí

ve věku od čtyř do dvanácti let, a nakonec v loňském roce zahájila svou činnost další česká stanice, *Tuty*, určená nejen pro děti, ale také pro teenagery.

Všechny výše uvedené dětské televizní stanice mají své cíle a vysílají pořady vytvořené pro konkrétní věkovou skupinu svých diváků. Většina z nich má svůj pravidelně se opakující program. Obsah těchto kanálů je tvořen z pohádek pro děti a dospívající, ze zábavných a vzdělávacích pořadů. Pohádky se sice liší svou podobou, funkcí i obsahem podle toho pro koho jsou určeny, ale nelze zaručit, že se děti nebudou dívat na pořad, který jim není primárně určen, obzvlášť pokud se jedná o děti předškolní, jež zatím neumí číst, a nerozlišují to, zda je pro ně promítaný obsah vhodný či ne.

Na základě výzkumu z roku 2013 prováděným společností Mediaresearch bylo zjištěno, že pro 46 % dětí ve věku od 4 do 6 let hraje dominantní roli mezi médii televize a že jejím sledováním stráví cca hodinu a půl denně. Uvádí se také, že pro 33 % dětí je oblíbenou stanicí Minimax, na druhém místě s 18 % je Disney Channel a pouze pro 2 % dětí je oblíbený český televizní kanál CS Mini. Na druhou stranu z výzkumů vyplynulo, že 75 % dětí sleduje spíše české kreslené seriály a 48 % také české hrané pohádky (Mediaresearch, ©2013). Od roku 2014 patří „Děčko“ mezi tři nejsledovanější evropské kanály veřejné služby a denně ho sleduje až čtvrt milionu dětí (Mediaguru, ©2018). Asociace televizních organizací zprostředkovává již od roku 2008 průzkum Lifestyle Survey zaměřený na děti (LSS děti). Ve spolupráci s agenturou Nielsen Admosphere (v minulosti Mediaresearch), proběhl v roce 2017 výzkum životního stylu dětí zaměřený na mediální aktivity. Na základě výsledků zveřejněných v tiskové zprávě se ukázalo, že v současnosti denně sleduje televizi 71 % dětí, přičemž nejvíce volného času této aktivitě věnují děti ve věku od čtyř do šesti let (Nielsen Admosphere a.s., ©2018). Podobné statistiky uvádí také Suchý (2007), ze kterých vyplývá, že denně u televize stráví děti od čtyř do čtrnácti let 3,45 hodiny, přičemž čtvrtina z nich má vlastní televizor.

Podle uváděných výsledků výzkumů je patrné, že pohádky vysílané v televizi se staly zcela běžnou součástí života dětí od útlého věku. Vznikají nové, modernější pohádky vytvářené tak, aby i přes velké nároky diváků stále přitahovaly jejich pozornost. V dnešní době jsou potřeby dětí odlišné od toho, jak tomu bylo v minulých letech. Nestací jim klasické hrané pohádkové příběhy, ale stále častěji se těmi nejoblíbenějšími stávají animované pohádky a filmy. A právě v těchto typech pohádek můžeme nejčastěji uvažovat nad tím, jestli jejich obsah není na hranici toho, co je pro danou cílovou skupinu

vhodné. Proto by se tato práce měla zaměřit na to, jak se v těchto pohádkách agresivita projevuje a jak je dětmi vnímána. Na základě toho lze usoudit, zda má tento rizikový jev šířený prostřednictvím pohádek nějaký vliv na vybranou cílovou skupinu.

2 Význam pohádek pro vývoj dítěte

Druhá kapitola bakalářské práce se bude zabývat tématem významu pohádek pro vývoj dítěte ještě před jeho nástupem do školy. Vymezí a blíže popíše pojem dítě předškolního věku. Dále se bude věnovat vybraným hodnotám, které by pohádky dětem měly předkládat. Nejdříve se zaměří na psychologické hodnoty a jejich účel, poté na hodnoty mravní, a nakonec na smysl pohádek při hledání řešení problémů předškolními dětmi.

2.1 Dítě předškolního věku

Tato kapitola se zaměří na dítě předškolního věku, které je objektem celé práce. Vymezí, kdo je předškolní dítě, čím je toto vývojové období charakteristické a proč bylo právě ono vybráno v souvislosti s významem a vnímáním pohádek.

Předškolní dítě se dá definovat různě a už z názvu vyplývá, že se jedná o dítě, které prozatím neplní povinnou školní docházku. Toto vývojového období lze vymezit věkem dle Hartla a Hartlové (2010, s. 455) takto: „*Předškolák je dítě ve věku od tří do šesti let.*“

Předškolní věk je charakteristický především stabilizací vlastní pozice ve světě a diferenciací vztahu ke světu. K jeho poznání napomáhá dítěti představivost, fantazijní zpracování informací a intuice, které jsou pro tento věk typické. Z mladších období přetrvávající egocentrismus ovlivňuje uvažování i komunikaci, jelikož dítě stále ulpívá na svém pohledu, který pro něj představuje jistotu. K postupné změně dochází také v sociální oblasti, pro kterou je typický přesah rodiny a rozvoj vztahů s vrstevníky. Předškolní období lze chápat jako fázi přípravy na život v dané společnosti. Dítě tedy musí přijmout řád, jak se chovat k různým lidem v různých situacích. V tomto věku se také začíná projevovat prosociální chování (Vágnerová, 2012).

Kromě těchto vývojových charakteristik, se předškolní věk vyznačuje také tím, že se dítě učí ovládat své emoce, dochází k rozvoji řeči a nastává velká intelektuální revoluce. Myšlení se ze symbolické úrovně přesouvá do stadia názorového myšlení. To znamená, že dítě je ve svých úvahách závislé na tom, s čím má vlastní zkušenost, co vidí a co je bezprostředně přítomné. Tento druh myšlení se označuje jako „*předoperační*“, tedy že dítě přisuzuje lidské vlastnosti věcem, rostlinám a zvířatům a také dle své zkušenosti posuzuje jevy a činnosti v okolním světě (Michalová, 2012).

Hlavní činností v životě předškoláka je hra. Ta by měla být spontánní, emocionální, plná radosti a vynalézavosti. Dítě si postupně hraje spolu s druhým dítětem, hraje si kooperativně a vzájemně si rozdělují role a úkoly. Hra v tomto období plní také kompenzační funkci. Dítě si hraje „jako“, např. na maminku, na doktorku apod. Je to příprava na období, kdy bude velké a tato hra bude normální součástí života (Špaňhelová, 2008).

Charakteristikou tohoto vývojového období se zabývá mnoho autorů, psychologů, pedagogů atd. Kromě již zmiňovaných např. P. Řičan, I. Kopecká, J. Langmeier a další. Proto popsat tento věk není snadné a vyšlo by to na jednu samostatnou odbornou práci. Ale i přesto z výše zmiňovaných informací jsou patrné základní charakteristiky předškolního dítěte a je zřejmé, proč je tento věk nejvíce rizikový v souvislosti se sledováním televize a pohádek.

Děti v tomto období získávají do určité míry kontrolu nad svým chováním. Touží po vlastní nezávislosti, ale přitom mají stále potřebu se ujistit, že jim dospělý pomůže, že je podpoří, utěší či zachrání, pokud bude třeba (Allen a Marotz, 2002). *„Dívání se na televizi by mělo probíhat jen ve chvíli, kdy je u toho rodič. Rodič by měl vědět, na co se dítě dívá, jaký je děj pohádky nebo příběhu. Z tohoto děje pak může odhadnout, proč se dítě něčeho bojí, má noční děs apod.“* (Špaňhelová, 2008, s. 77) Jelikož dítě v předškolním věku si osvojuje normy společnosti, jak se chovat k druhým lidem, jak vnímat svět a zároveň také veškeré své jednání a vnímání jeví zakládá na vlastní zkušenosti, je důležité, aby chování pohádkových postav a hodnoty, které předkládá svým divákům byly úměrné věku dětí a v normě s řádem dané společnosti a aby sloužily dítěti k lepší orientaci ve světě a přípravě na reálný život.

2.2 Psychologická hodnota pohádek

Pohádky mají psychologický význam pro děti každé doby, bez ohledu na jejich pohlaví či věk. Největší význam mají samozřejmě pro děti od čtyř do šesti let, protože toto období se považuje za „skutečný věk pohádky“, a právě v tomto období mohou dětem nejvíce předat a naučit je, jak reálný svět funguje a jaké mezilidské vztahy se v něm vyskytují. *„Tyto příběhy, tradiční i moderní, zjistily svou důležitou a trvalou roli v rámci společnosti. Pohádky si našly způsob, jak proniknout do každodenního života lidí, obzvláště v moderní době. Docela zřetelně mají pohádky obrovský vliv na život*

jednotlivců. Mají schopnost ovlivňovat jejich ctnosti, očekávání, zábavu a aspiraci členů společnosti.“ (Lester, 2018, str. 11, překlad autora)

K tomu, aby byla psychologie pohádky pochopena, je nutné si uvědomit a ujasnit si rozdíl mezi duševním životem dítěte a dospělého. Protiklad mezi dětským obrazem světa a pojetím dospělého definoval již francouzský psycholog Piaget. Dítě je považováno za iracionální a asociální. Vcelku předškolní dítě je méně rozumové než dospělý. Citové stavy a procesy, které působí na děti, mají velmi bezprostřední vliv na jeho vnímání, představování i myšlení. Usnadněno je to také tím, že dítěti chybí vědomosti a životní zkušenosti (Benová, 1960).

Pohádky odpovídají typickému způsobu prožívání a uvažování dětí v předškolním věku. Děj pohádky bývá zjednodušený a řídí se jasnými pravidly, např. dobro vítězí a zlo je potrestáno. Pohádkový svět má danou strukturu a neměnný řád, a díky tomu se tento svět dítěti jeví jako bezpečný, jelikož se v něm dá velmi snadno orientovat a lze se na něj spolehnout. Tyto příběhy pomáhají dětem pochopit fungování skutečného světa, přispívají k vymezení dětské identity a uspokojují potřebu ztotožnění s hrdinou, což je často postava mající podobné problémy (Schiederová, 2012). Děti v příbězích snadno poznají známé modely, situace či reakce ze svého okolí. Chápu, proč se věci dějí určitým způsobem a mohou je vnímat jinak, než jsou ve skutečnosti, pokud samy nejsou aktéry situace nebo do ní nejsou osobně zapojeny. Tato psychologická simulace je velmi důležitá například pokud chceme prostřednictvím modelové situace působit na špatné návyky a chování (Doláková, 2015).

Pohádka může také dítěti pomoci k tomu, aby se akceptovalo se svými negativními vlastnostmi a projevy. Někdo mu vždy pomůže a potvrdí předpoklad, že svět není tak zlý a že mu lze důvěřovat. Je mu také předkládán fakt, že štěstí je dosahováno díky podpoře a solidaritě ostatních a že sobectví nevede k úspěchu (Schiederová, 2012).

Pohádky jsou nejjednodušším výrazem kolektivně nevědomých psychických procesů a zobrazují archetypy v jejich nejpřesnější podobě (Marie – Louise von Franz, 2008). „*Pohádky obsahují základní archetypy: mužský a ženský, personu a Stín, mladé a staré, a ukazují, jaký mají v lidském životě význam.*“ (Schiederová, 2012, s. 192)

Děti dokáží pohádkové příběhy poslouchat a sledovat stále dokola, což jim následně umožní zapamatovat si vše, co jim pohádka nabízí: nová slova, fráze, dějovou zápletku,

poskytnuté informace. Dialogy jsou odrazovým můstkem pro komunikaci, stejně jako potřeba sdělit si dojmy, informace nebo si vyměnit názor (Doláková, 2015).

Pohádka je běžná součást života každého dítěte, ale jak lze vidět je také nekonečným zdrojem informací a modelových situací, které dětem napomáhají k rozvoji psychických procesů nebo jak říká Černoušek (1990, s. 28): „*Pohádky jsou jedinečným průvodcem po vývojové cestě psychiky od narození, přes dospívání až ke konečnému hledání vlastní identity.*“

2.3 Mravní hodnota pohádek

Už Rudolf Lužík (1944) považoval za jeden z nejvýznačnějších a nejzřetelnějších rysů lidových pohádek jejich vysokou mravní hodnotu. Dle něj je pohádka nejlepším svědectvím mravních zásad a tvrdí, že člověk je od přírody nadán hlubokým smyslem pro mravnost, ale působením civilizace se do jeho života dostal chaos a nepořádek. Také Bruno Bettelheim (2017) potvrzuje, že pohádkové příběhy mají důležitý vliv na morální výchovu dítěte.

Souboj dobra a zla je základním stavebním kamenem každého pohádkového příběhu, díky kterému si dítě může představit, jak se tato dualita projevuje v reálném světě. „*Jedinečná morální síla pohádky nespočívá v tlumočení abstraktních etických principů, ale v barvitém zobrazení hmatatelných stránek dobra a zla, tak zosobněných do pohádkových postav, že jakékoliv pochybnosti o tom, kdo kam patří, nejsou na místě.*“ (Černoušek, 1990, s.25) „*Jasně kontrasty dobra a zla v postavách napomáhají dětem snadno porozumět rozdílům mravních hodnot, rozdílům mezi ctností a neřestí, což by nebylo možné, kdyby v pohádkách byly postavy prezentovány ve vši komplexní složitosti, jak se jinak lidé v realitě projevují. Děti se ztotožňují s kladnými hrdiny, protože jsou to postavy jednoduché, přímočaré, nekomplikované.*“ (Staňková, 2011, s. 19) Na rozdíl od moderních pohádkových příběhů je v klasických pohádkách zlo stejně všudypřítomné jako dobro. Právě střet dobra a zla představuje morální problém, o jehož řešení musí člověk bojovat (Bettelheim, 2017).

Mravní tendence pohádky se projevují již v úvodních formulích, ale především ve formulích závěrečných, kde vypravěč často upozorňuje na nepravdivost dějové podstaty pohádky a vyzdvihuje její smysl, aby posluchač nebyl na pochybách. Mravního poučení se dostává dítěti i v ději samotném, kdy hrdina pohádky bývá poučován mnohdy

jinou osobou (Lužík, 1944). Pohádka musí uspokojovat dětský smysl pro spravedlnost a musí v ní vystupovat dobří hrdinové, nejlépe tací, kteří jsou dítěti nějak blízcí. Dítě potom prožívá pohádku intenzivně, varuje hrdinu před nebezpečím nebo mu dává rady (Benešová, 1960). „*Pohádky učí dítě dobrému chování. Když je dítě konfrontováno s krutostí, opětovná reakce také špatným chováním není odpověď. Naopak laskavé a ohleduplné chování je na konec vždy odměněno.*“ (Babakian, 2015, překlad autora)

V předškolním věku se také rozvíjejí sociálně žádoucí vlastnosti i vzorce chování mající obecnou platnost, tedy že nejsou pouze součástí některých rolí. Jedná se o kritické období rozvoje většiny prosociálních vlastností a způsobů chování. Prosociální chování se rozvíjí především na bázi nápodoby, resp. identifikace, ale i s pomocí vysvětlování a podmiňování (Vágnerová, 2012). Dnešní děti jsou neustále vystavovány vlivu technologií a je obtížné regulovat veškeré podněty, které na ně působí. Proto je kontakt mezi rodičem a dítětem při vyprávění či předčítání pohádek nezastupitelný a nelze nahradit televizními pohádkami, pokud alespoň při jejich sledování není rodič přítomen, aby dítěti pomohl pochopit a dovysvětlit případné nejasnosti.

Pohádky provázejí člověka napříč historií i kultur a mají svůj význam ve vývoji dětí. Jelikož přispívají k určité psychické autonomii, k zvládnání strachu a úzkostných fantazmat, stává se z dítěte postupem času stabilní a nezávislá osobnost (Černoušek, 1990). Je známo mnoho příkladů mladých lidí, kteří setrvávají ve víře v zázraky, aby si vynahradili roky, kdy byli o tuto víru v dětství předčasně připraveni z důvodu vnucování věčné skutečnosti. Tito lidé jakoby pociťují, že bez období víry v kouzla nejsou schopni postavit se tváří v tvář nepřízním dospělého života. Mnozí mladí lidé, kteří utíkají ze skutečnosti do snění pomocí drog, vírou v astrologii nebo jinými způsoby, které mají jejich život změnit k lepšímu, byli předčasně nuceni pohlížet na realitu dospělým způsobem (Bettelheim, 2017). Skutečnost, že díky pohádkám děti objevují základy mravní existence zakotvené v historii a kultuře vystihl Friedrich Schiller (1990, s. 26): „*V pohádkách, které mi v dětství vypravovali, jsem našel hlubší smysl než ve všech životních pravdách dospělého věku.*“

Pohádky jsou oblíbeným žánrem i v dnešní době, který se neustále rozvíjí. Vznikají nové a modernější pohádkové příběhy nebo se klasické pohádky přetvářejí do modernější podoby, tak aby přitahovaly diváky současné generace. Ovšem skutečnost, že některé pohádky jsou opakovány po mnoho let a znovu vyprávěny nebo vysílány, je známkou

toho, že pohádkový svět v tradiční podobě poskytuje možnost psychického i morálního rozvoje dětí. Proto jsou tyto příběhy nenahraditelné a po generace žádané.

2.4 Pohádka jako nástroj k řešení problémů

Děti chápou svět odlišným způsobem než dospělí lidé, jinak prožívají situace a jevy, které se kolem nich každý den dějí a vysvětlují si je na základě toho, co za svůj dosavadní život stačily poznat a jakou mají vlastní zkušenost. Stejně ale jako i dospělí, musí nějakým způsobem zvládat a řešit problémy, s nimiž se setkají. V dnešní době se stále častěji už po předškolních dětech požaduje, aby byly nezávislé a schopné se svobodně rozhodovat. A právě z důvodu nedostatku zkušeností s reálným světem, může být pohádka nástrojem pomoci při hledání řešení obtížnějších situací, jelikož právě v těchto příbězích jsou dětem zjednodušeným a pochopitelným způsobem předkládány různé modelové situace včetně toho, jak se s nimi vypořádat.

Typický způsob uvažování předškolních dětí se projevuje i v jejich přístupu k řešení problémů. Tento proces má zpravidla dvě fáze. Tou první je vymezení problému a jeho interpretace, která závisí především na míře pochopení jeho podstaty. Špatné řešení je nejčastěji důsledkem právě toho, že dítě situaci nepochopilo. Druhou fází je hledání vhodných řešení a jejich realizace. Stanovení systematictějšího plánu je pro předškolní dítě obtížné, protože jejich návrhy bývají situační, egocentrické a těžko realizovatelné. Děti k problému nepřistupují komplexně, ale zaměřují se na dílčí aspekty. Plánování dětí má vesměs charakter aplikace naučeného scénáře, tedy znalost obvyklých souvislostí a vztahů (Vágnerová, 2012).

Každá informace, která se ukládá do vědomí, by měla být promyšlena, zhodnocena a dle potřeby buď připojena k ostatním, nebo popřena a vytěsněna. A právě tento hodnototvorný proces si žádá čas, který dnešní děti postrádají. Dnešní děti usedají čím dál častěji k televizi nebo počítači, aby se rychle seznámily s něčím novým. Proto nemají čas k pomalému a klidnému přemýšlení, a právě nemožnost zpracovat tyto informace vede následně ke zkreslenému, zkratovému obrazu okolního světa. V důsledku toho stoupá počet těch, kteří si nedovedou izolované informace pohotově vybavovat nebo je prostřednictvím médií získávat, ale i těch, co si nevědí rady v běžných situacích (Opravilová, 2002).

Děti jsou pohádkami přesycovány a setkávají se s nimi pravidelně už od nejranějšího věku (Frey, 1942). Televizní pohádky se staly součástí života dnešní nejmladší generace, ale jak z předchozího textu vyplývá časté usedání k televizi nebo jiné technologii způsobuje to, že jsou dětem informace, i například o tom, jak se vypořádát s problémovými situacemi, předkládány velmi zrychleně a bez prostoru a času na jejich optimální zpracování. Proto by se měly pohádky dětem pouštět ve vhodné míře a nejlépe s dozorem dospělé osoby, která může poskytnout doplňující informace či aktivity, aby došlo ke komplexnímu a kvalitnímu pochopení toho, co viděly.

Pohádky sice zdaleka „nepřipravují“ děti pro řešení určitých problémů, ale spíše představují jakousi obecnou průpravu, naladování dětí na určitý způsob uvažování a průpravu k postoji. Ukazují dětem, jak přistupovat k řešení problémů, než jak je ve skutečnosti řešit. Pohádkové příběhy mohou modulovat aktivity či pasivitu, přispívat k utváření průrazného nebo naopak bázlivého postoje, ale nemohou předávat jednoznačný recept na řešení problémů. Některé typy pohádkových zápletek a způsob jejich řešení mohou podněcovat či tlumit tvořivost a nápaditost dětí, kterou pak mohou uplatnit v dospělosti v životních problémech (Černoušek, 1990). Musíme mít na paměti, že pohádky zanechávají v duši dítěte hlubokou a nevyhladitelnou stopu (Frey, 1942).

„Téměř každá klasická pohádka nějakým vhodným způsobem řeší dětský problém. Vyskytnou-li se v pohádkách frustrující životní situace, dokáže vyprávění skončit u zdárného konce a nikdy nenechá děti na pochybnostech otevřeného konce či nevyřešené situace. (Černoušek, 1990, s. 23) Pohádky napomáhají dětem řešit a vyrovnat se také s oidipovskými problémy. Při oidipovském konfliktu má chlapec pocit, že mu otec brání získat matčinu pozornost výhradně pro sebe. Realistické rady neposkytují v tomto případě dítěti úlevu z tlaků, které v tom okamžiku cítí. Ale pohádky mu napovídají, jak s konfliktem žít. Nabízejí mu fantazie, které si samo nedokáže vymyslet. Pohádka například říká, že žena (matka) je držena drakem (otcem), kterého musí princ (chlapec) porazit. Výsledkem je, že ten, do kterého by to nikdo neřekl, se stane hrdinou a žije šťastně až navěky. Oidipovské problémy dívek jsou trochu jiné, ale i tak jim pohádky pomáhají se vyrovnat s oidipovskou situací (Bettelheim, 2017).

Je dokázáno četnými psychology i pedagogy, že pro duševní vývoj dítěte je pohádka východiskem nejvhodnějším, nejsnadnějším a také nejprospěšnějším (Lužik, 1944). *„Klasické pohádky odpovídají na některé základní psychické potřeby dětí a souzní*

s nimi. Většinou na takové potřeby, které nemohou být ovlivněny dobou, v níž děti vyrůstají, které jsou v podstatě stále totožné: například vztah k rodičům, vztah k sourozencům apod. Dále na potřebě lásky, důvěry ve svět, na potřebu zvládnutí strachu, a především na potřebu rozvíjet pocit životního smyslu.“ (Černoušek, 1990, s. 10)

Pohádka ze své podstaty má nesčetné množství výchovných funkcí a dětem dokáže poskytnout velké množství informací, odpovědi na otázky, psychologické i mravní hodnoty, které jsou dětem předkládány nenásilným a srozumitelným jazykem. Popsat všechny funkce a důvody, proč pohádku zařadit do výchovného procesu dětí není možné. V předchozích kapitolách byly popsány jen vybrané, ale i přesto lze pouze souhlasit s tím, že pohádkové příběhy mají nezastupitelnou roli v životě dětí.

3 Agrese a agresivita v pohádkách

Závěrečná kapitola první části této bakalářské práce se bude věnovat tématu agrese a agresivity. Nejprve se pokusí vymezit tyto pojmy, aby byl vnímán rozdíl mezi nimi, a představí základní druhy agrese. Dále se bude zabývat tématem stěžejním pro tuto práci o to agresí či agresivitou ve vybraných pohádkách a toho jaký vliv mají právě na děti předškolního věku. Bude popsáno, v jaké podobě se agrese v pohádkách vyskytuje, jak je v pohádkách vysvětlována a nakonec, zda ji děti mohou vnímat skutečně negativně, na což bude následně navazovat empirická část práce zaměřená právě na toto téma.

3.1 Vymezení pojmů agrese a agresivita

Tato kapitola se zaměřuje na vysvětlení a popsání pojmů agrese a agresivita. Jsou to pojmy, které spolu úzce souvisí, přesto jsou mezi nimi značné rozdíly. A proto je důležité si je vymezit ještě před tím, než se s nimi bude pracovat v dalších kapitolách.

Agrese je součástí světa již po staletí. Vždy se kolem nás vyskytovala, zřejmě se i vždy vyskytovat bude. V minulosti byla především součástí některých politických a sociálních režimů či ideologií. Dnes jsou ve většině světa takové režimy zakázané, ale přesto se agrese stále objevuje. „*Snad žádné jiné téma není tak často předmětem diskuzí, námětem filmů, her, knih či básní a též hlavní ideou náboženství i pohádek jako téma boje dobra se zlem, lásky a nenávisti, téma věrnosti a zrady, života a smrti.*“ (Poněšický, 2005, s. 17)

Agresí a agresivitou se zabývají mnozí odborníci a různé výklady těchto slov nabízejí psychologické a sociologické slovníky. Slovo agrese pochází z latinského výrazu *ag-gredior*, tedy přiblížit se, zmocnit se nějakého místa, zničit nějaké místo, osobu, bytost (Svoboda, 2014).

Hartl a Hartlová (2010, s. 18) definují agresi jako: „*Útočné či výbojné jednání vůči osobě, předmětu či překážce na cestě k uspokojení potřeby (reakce na frustraci).*“ Dle nich se jedná o jakoukoli fyzickou akci, kterou jednotlivec zmenšuje svobodu či genetickou způsobilost jiného jedince. Existují různé výklady toho, proč se jedinec chová agresivně. Dle psychoanalýzy jde o pud, podle etologů o součást instinktu umožňující přežití (získání potravy, vlastní ochrana apod.), podle zastánců sociálního učení se jedná naopak o naučenou reakci (Hartl a Hartlová, 2010).

Agresivita je definována jako sklon k útočnému jednání. U člověka se jedná buď o reakci na pocit osobního ohrožení, o trvalejší rys nebo o symptom duševní poruchy či choroby. Agresivita se může projevovat dvěma způsoby. Ve fantazii a myšlení se jedná o skrytou agresivitu. Naopak k otevřeným formám patří sportovní fandovství, posměch, kritické postoje projevované k sociálnímu okolí a veřejným institucím (Hartl a Hartlová, 2010).

Co je důvodem toho, že se člověk chová agresivně, tedy tím, kde agrese vzniká, se zabýval už Sigmund Freud, Bandura, Kohut a další. Dnes se teoriím vzniku agrese věnují také mnozí psychologové, sociologové a další odborníci. A každý pokládá za důvod jejího vzniku něco jiného. Ať už je tímto důvodem cokoli, důležité je, že agrese je součástí reálného života a setkáváme se s ní od raného věku. Proto bychom se ve výchově měli zaměřit především na to, jak s agresivitou dětí pracovat, aby nedošlo k jejímu rozvoji a na to, jak pracovat s agresí vůbec, přesto, že je často součástí pohádek, her či filmů, které děti sledují.

3.2 Druhy a funkce agrese a agresivity

Agrese i agresivita mají své druhy i funkce. Popsat všechny není možné, jelikož se toto dělení opět mění v závislosti na zdroji a na úhlu pohledu různých vědních oborů. Pro účely této práce je dostačující popsat alespoň pár základních, aby čtenář dostal představu tom, v jaké podobě se může agrese a agresivita vyskytovat.

Podle Hartla Hartlové (2010) lze agresi rozdělit na altruistickou, brachiální, institucionální, instrumentální, přesunutou, skupinovou, vyvolanou strachem, zástupnou a další. Agrese altruistická slouží k ochraně druhých, kdežto brachiální je násilí vedené na tělo jiného jedince. K institucionální agresi dochází v určité instituci např. v dětském domově. Agrese instrumentální neboli nacvičená se projevuje nepřátelskou činností k získání určité věci, teritoria nebo výhody. Agrese přesunutá je ve své podstatě ventilování vzteku na nevinného nebo předmět, např. u dětí na hračky. Agrese skupinová je považována za nejnebezpečnější formu. Nejen díky počtu členů, ale jejich vzájemná podpora vede k tomu, že je výsledná agrese mnohonásobně vyšší. Poněšický (2005) ještě hovoří o agresi aktuální reaktivní coby sebezáchovné, obranné či útočné reakci a o latentní, dřímající agresi neboli chronické připravenosti na něco, co dříve ohrožovalo.

Stejně jako u agrese jsou definovány i některé druhy agresivity. Tu můžeme dělit v etiologii vůči druhému jedinci jiného druhu na mezidruhovou a na agresivní chování zaměřené proti příslušníkovi vlastního druhu, tedy na agresivitu vnitrodruhovou. Agresivita je verbální, sexuálně patologická a dětská (Hartl a Hartlová, 2010). „*Dětská agresivita v předškolním a mladším školním věku, která je zaměřena především vůči vrstevníkům, ale též vůči rodičům, příp. pečovatelům. Častější agresivní reakce se objevují při hrách, pokud druhé děti ustupují, a reakce jsou tak odměňovány. Mizejí, když je útok opětován. Některé studie naznačují, že pravděpodobnost míry vyjadřované agresivity v adolescenci roste s mírou sledování násilných televizních programů v dětství.*“ (Hart a Hartlová, 2010, s. 19)

Přesto, že je agrese ve většině dnešní společnosti vnímána jako negativní jev, má v ní své nezastupitelné místo a stejně jako jiné společenské jevy, hraje v lidské životě svou roli. „*Agrese tedy není nic mimořádného, nic zbytečného ani nesmyslného. Je logickým projevem vitální síly a má své funkce, které naplňují záměr konkrétního jedince, nezávisle na jeho věku.*“ (Svoboda, 2014, s. 40)

Agrese je z psychologického hlediska vnímána jako vrozená vlastnost či reaktivní připravenost, sloužící k adaptaci, udržení života, např. získání obživy, sebeprosazení či obraně. Agrese může být považována také za prostředek k nastolení hranic mezi sebou a objekty v okolí. Má zde za účel získání pocitu reálna, sebe i okolí, je třeba se přesvědčit o vlastní působnosti (Poněšický, 2005). Podobně o významu agrese mluví i Svoboda (2014, s. 41): „*Funkcí agrese je ochrana a obrana vlastního psychického i fyzického území, ochrana vlastních hranic.*“ Zásadní hranicí pro člověka je tělo. Společensky pak hranice vytvářejí zvyky, zlozvyky, stereotypy a rituály, které mají úzkou návaznost na prostředí, v němž vyrůstáme, a jsou součástí všech stupňů socializace. Jejich narušení vede k obranné reakci, kterou často nazýváme agrese. Další funkcí je posouvání hranic. Při posouvání hranic jde o zvětšení stávajícího prostoru, rozšíření teritoria svého vlivu. Příkladem je dítě, které již nechce za svůj považovat jen dětský pokoj, ale celý byt. Dané chování řídí agrese a toto chování způsobuje konflikty, které se vždy vyřeší buď kompromisem, nebo vítězstvím jedné ze stran (Svoboda, 2014).

Agrese i agresivita jsou jevy, jež můžeme různě specifikovat a popsat z odlišných hledisek. Stejně jako vše mají také svůj důvod a funkce, které nejdou nahradit ničím jiným a v určitých situacích mají své opodstatnění a nedá se na ně pohlížet pouze jako na něco

nepřijatelného a záporného. Přesto bychom si měli uvědomit, že ne vždy je agrese řešením. „*Pokud řešíme projevy agrese agresivně, vytváříme podnět pro další agresi. Tak vytváříme spirálu, která končí až destrukcí jedné ze stran, která se kontaktu, interakce, konfliktu, zúčastnila.*“ (Svoboda, 2014, s. 49) Děti se odmala pokoušíme vést k tvořivosti, ale nesmíme zapomínat na to, že pokud jim nezajistíme limity a dovolíme, aby přecházely společenskou hranici, budou agresivní. Pod tlakem vlastních přání nebo tlakem z okolí, se dostávají děti na nejnižší míru volného projevu a cítí se jako oběti. A pokud nedostanou od rodičů jasná pravidla a instrukce, že situace lze řešit tvořivě, budou stále agresivnější (Svoboda, 2014). Úkolem rodičů tedy je, aby dětem poskytly informace o pomyslných hranicích v konkrétní společnosti a o tom, že řešit problémové a náročné situace agrezí, není řešení.

3.3 Agresivní projevy v pohádkových příbězích

Tato kapitola se bude zabývat stěžejním tématem celé práce, jelikož se zaměří právě na to, v jakých podobách se agrese a agresivita v pohádkách vyskytují. Bude zaměřena především na pohádky vysílané na dětských televizních stanicích, které denně sledují statisíce dětí. Popíše, jaké formy agrese se v nich vyskytují, a to proč vůbec jsou součástí pohádkových příběhů. Zaměří se i na to, v jaké míře jsou tyto projevy vhodné a poučné, ale také na to, kdy se už jedná o prvek, který v pohádce jako takové nemá význam a je spíše na škodu. Touto kapitolou bude uzavřena první část bakalářské práce, na kterou bude navazovat část druhá zabývající se právě tím, jak předškolní děti agresivní projevy v pohádkách vnímají.

Pohádky mají své místo v životě každého dítěte, mají svůj význam a funkce, které nelze nahradit. Dlouhé věky jsou součástí životů všech lidí, ale s měnící se dobou se mění i podoba, ve které jsou pohádky dětem předkládány a mění se také jejich struktura. Pohádky by ze své podstaty měly dětem napomáhat pochopit jevy a skutečnosti, které se dějí v reálném světě. Jak píše Bacus (2004, s. 25): „*V pohádkách se totiž bez ohledu na dobu nebo místo, odkud pocházejí, píše o stejných pravdách, obavách člověka a hledají se odpovědi na otázky, které jsou uloženy hluboko v každém člověku.*“ V pohádkách by vždy mělo zvítězit dobro, ale to je právě problémem některých nových pohádek. Boj dobra a zla není tématem těchto příběhů a často zde nejsou pohádkové postavy ani jasně charakterově vymezené. Pro dítě je taková pohádka jen obrazem neuspořádaného světa, kde se agresivní projevy v podobě bojů, rvaček, fyzických útoků a naschválů předkládají

jako něco, co je zcela běžné. Takovým příkladem mohou být „klasické“ pohádky Tom a Jerry nebo Jen počkej zajíci. V těchto příbězích dochází k neustálému násilí mezi hlavními postavami, které ovšem nikdy nekončí zraněním, bolestí a nikdy není ani jeden z aktérů za své chování potrestán. „*Tolerance k agresi je v každé společnosti, resp. sociální skupině, jiná. Postoj společnosti k takovým projevům je předškolním dětem prezentován i na symbolické úrovni, např. v pohádkách, filmech, hračkách apod.*“ (Vágnerová, 2012, s. 239)

„*Násilí je a vždy bylo jedním ze základních dějových motivů. I většina pohádek obsahuje násilí.*“ (Rada pro rozhlasové a televizní vysílání, © 2012) Vážným rizikem je ovšem dlouhodobé sledování příběhů s násilným obsahem, které může vést ke snížení citlivosti k násilnému jednání a k jeho akceptaci jako běžné součásti života. Děti mohou nabýt dojmu, že násilí je prostředkem k řešení problémů a že se jim nic nemůže stát, stejně jako v pohádce (Rada pro rozhlasové a televizní vysílání, © 2012). Televize zlehčuje násilí a zprostředkovává záporný obraz o světě (Bacus, 2004). Úkolem násilí v pohádkách by mělo být především popsát a vysvětlit dětem rozdíl mezi dobrem a zlem a ukázat, že vítězí ti hodní, čestní a že ty zlé čeká trest. Ovšem dnes se v některých pohádkách násilí vyskytuje v podobě bezvýznamných vzájemných fyzických soubojů mezi hlavními aktéry, fyzických útoků považované za žert, ale také jako často bezdůvodné ničení věcí (aut, domů, nábytku apod.). I dle Matějčka (2005) je sice pravdou, že pohádky mají za úkol postrašit a ukázat i nežádoucí chování za účelem přivést děti k větší poslušnosti, zdrženlivosti a opatrnosti. Ovšem dnes již víme, že nemají tento výchovný význam, naopak někdy spíše děti navádí k tomu, co by dělat neměly.

Výzkumem násilí v pohádkách a jeho vlivem na děti se zabývá mnoho, především zahraničních vědců, psychologů a pedagogů. Podle výsledků jednoho dlouhodobého průzkumu, pořádaného na Kolumbijské univerzitě v New Yorku, násilí v televizi zcela jistě rozvíjí agresivitu dětí (Antier, 2004). Televize ovšem není škodlivá sama o sobě. Je to věc a všechno proto záleží na tom, jak ji používáme. Tvoří součást dnešního kulturního života a jen tak z něj nezmizí. A ti, kdo dítě vychovávají, se musí osobně rozhodnout, jak ji budou používat a zda nějak omezí její sledování dětmi. Rodiče by společně s dětmi měli vybrat pořady, na které se budou dívat. Zároveň by měli televizi sledovat s dítětem, aby mohli případně reagovat na to, co v pohádce dítě vidělo nebo slyšelo (Bacus, 2004).

Televizní kanály určené pro děti stále vznikají a neustále na nich přibývají nové pohádky. Mnohé z nich jsou pro děti skutečně poučné a mají na děti ten nejlepší vliv. Ovšem mezi těmi všemi příběhy se vyskytují i takové, které obsahují nevhodné agresivní prvky. A právě o takových by měli být rodiče dětí informováni a měli by se snažit dětem zabránit v jejich sledování. Mnoho rodičů dnes neví, na jaké pořady se jejich dítě dívá, jaké pohádky jsou na dětských stanicích vůbec vysílány a jaké pohádky prezentují ostatní stanice. Na druhou stranu všechny tyto příběhy jsou pro děti velice přitažlivé a je možné, že je vnímají zcela jinak než dospělí. Dítě je schopno si mnoho projevů násilí v pohádkách vysvětlit podle svého dětského vidění světa a nemusí ho považovat za nevhodné. Otázkou však zůstává, zda to, jak děti vnímají negativní prvky v pohádkách je pouze zajímavým námětem k porovnávání vnímání těchto prvků s dospělými, anebo zda mají tyto agresivní projevy na děti větší negativní dopad, než si myslíme. Na to, jak předškolní děti skutečně vnímají násilí v pohádkách bude hledána odpověď v následující, druhé části této práce.

4 Empirická část

Hlavním cílem empirické části práce je zjistit, jak předškolní děti vnímají agresivní projevy v televizních pohádkách. Toto ústřední téma výzkumu souvisí s vedlejšími, avšak neméně důležitými oblastmi. Jedná se o dílčí cíle.

První dílčí cíl: Zjistit, jaké dětské televizní stanice a jaké na nich vysílané pohádky děti preferují.

Druhý dílčí cíl: Zjistit, zda děti vnímají některé projevy agrese v pohádkách podobně jako dospělý pozorovatel, tedy jako nevhodné či odpudivé.

Třetí dílčí cíl: Zjistit, co naopak děti na pohádkách přitahuje a co považují za správné, morální jednání.

Na základě zvoleného cíle výzkumu byla stanovena **hlavní výzkumná otázka:** Jak děti předškolního věku vnímají sledované pohádky, a především projevy agrese v nich?

Dílčí výzkumné otázky:

První (VO1): Co se dětem na pohádkách nejvíce líbí?

Druhá (VO2): Co naopak přijde dětem na pohádkách odpudivé, nepříjemné?

Třetí (VO3): Všimají si děti charakterových vlastností u pohádkových postav?

Čtvrtá (VO4): Jak si děti vysvětlují násilí a agresivní chování ve sledovaných pohádkách?

Pátá (VO5): Kdy a kde děti sledují pohádky nejčastěji?

K těmto zvoleným výzkumným otázkám se vztahují otázky tazatelské, které byly použité při rozhovorech s respondenty.

TO 1: „Proč máš tuhle pohádku rád(a)?“

TO 2: „Co se ti na ní (na tom) líbí?“

TO 3: „Je nějaká pohádka, kterou bys neměl(a) rád(a)?“

TO 4: „Proč ne, co se ti nelíbí?“

TO 5: „Koho máš v té pohádce nejraději?“

TO 6: „Jaké jsou ty pohádkové postavy?“

TO 7: „Jak se ty postavy chovají?“

TO 8: „Myslíš si, že to, co se děje v pohádce, se může dít i ve skutečnosti?“

TO 9: „Jak to, že ne?“

TO 10: „Co si o tom myslíš, když takhle mezi sebou bojují?“

TO 11: „Kdy se koukáš na pohádky?“

TO 12: „Na čem koukáš na pohádky?“

4.1 Výzkumná metoda

Empirická část práce má kvalitativní charakter. Jako výzkumná metoda pro realizaci šetření a sběru dat byl zvolen polostrukturovaný rozhovor. Dle Troušila a Jašíkové (2015) je tento typ založen na pevné struktuře tematických oblastí, v nichž jsou kladeny otevřené i uzavřené otázky.

Tato metoda byla zvolena z důvodu intelektuální úrovně respondentů. Jelikož se jedná o děti předškolní, které prozatím dostatečně neovládají psaní a čtení textů, nebylo možné využít metody kvantitativní např. dotazník. Metoda skupinového rozhovoru nebyla vybrána, protože individuální rozhovor nabízí možnost těsnějšího sblížení s dotazovaným a navození pozitivní atmosféry, která je při komunikaci s dítětem nezbytná. Už Skalková (1983) se domnívá, že se jedná o metodu umožňující hlouběji proniknout do tématu a zároveň nezachytit pouze sdělovaná data, ale i některé vnější reakce, a podle nich pohotově usměrňovat rozhovor potřebným směrem.

4.2 Výzkumný soubor

Vzhledem ke zkoumané oblasti a tématu práce byly jako výzkumný soubor zvoleny děti předškolní. Konkrétně se jedná o 3 respondenty, dvě dívky a jednoho chlapce, ve věku od 5 do 6 let.

Heterogenní soubor byl zvolen proto, aby se případně daly rozpoznat rozdíly ve vnímání pohádek z pohledu chlapců a dívek. Tyto děti byly zvoleny také z důvodu toho, že navštěvují jiné mateřské školy ve Středočeském kraji, v okrese Benešov. Mladší dívka a chlapec jsou ve stejné třídě i mateřské škole nacházející se v sousední vesnici a dívka

starší dojíždí do školky do města. Odlišné je i rodinné zázemí dětí, a proto bude možné porovnat názory a postoje dětí na základě toho, v jakém prostředí vyrůstají.

Respondent 1 (R1): 5letá dívka žijící v rodinném domě na vesnici s mladším bratrem, matkou a otcem, který je zástupcem ředitele základní a mateřské školy, kterou navštěvuje i respondentka. Dívka je velmi komunikativní, aktivní, vyznačuje se velmi dobrou slovní zásobou. R1 je dítětem mající určitý filtr, kdy rodiče velmi pečlivě regulují sledované pořady v televizi.

Respondent 2 (R2): 6letý chlapec žijící v bytě na vesnici společně se starší sestrou, matkou a otcem. V minulosti se v této rodině objevila krize, kdy otec od rodiny odešel a výchovu zastávala především matka. V současnosti s nimi opět žije otec ve společné domácnosti a dětem věnuje většinu svého volného času. R2 navštěvuje tutéž třídu mateřské školy jako R1. Jedná se o chlapce, který tráví velkou část dne hraním si s dětmi mimo byt. Chlapcovým filtrem při sledování televize jsou rodiče, kteří důkladně kontrolují obsah vysílaných pořadů.

Respondent 3 (R3): 6letá dívka, která bydlí v rodinném domě v malé vesnici pouze s matkou a otcem. Navštěvuje mateřskou školu ve městě, kde také pravidelně dochází na logopedii z důvodu poruchy vývoje řeči. Dívka podobně jako chlapec tráví spoustu času aktivitami venku. Ovšem doma nemá téměř žádný nastavený filtr sledování pořadů v televizi, navíc má možnost pouštění si pohádek přes tablet.

4.3 Průběh výzkumného šetření

Rozhovory s respondenty probíhaly individuálně ve třech po sobě navazujících dnech. Děti byly nejprve obeznámeny s tím, že jejich odpovědi budou zaznamenávány na nahrávací zařízení, ovšem nebudou nikde publikovány. Bylo jim vysvětleno, že se jedná o práci, která zpracovává to, jak právě ony vnímají pohádky, které každodenně sledují v televizi. Respondenti nebyli nijak ovlivňováni při výběru místa, kde bude výzkum probíhat, aby byla již od začátku nastavena pozitivní atmosféra a přátelský přístup. S R1 a R2 probíhal rozhovor v jejich dětských pokojích, kde měli své hračky a obrázky často shodné s pohádkami o kterých mluvili, takže jim sloužily jako opora při odpovídání na otázky. Sběr dat s R3 probíhal v domě výzkumníka.

Před začátkem každého rozhovoru bylo dětem laicky vysvětleno, čím se bude výzkum zabývat a přibližně jaké otázky bude obsahovat. Po zjištění, že se budeme

zaměřovat na to, jaké pohádky mají v oblíbě a co se jim na nich líbí či nelíbí, se děti na rozhovory velmi těšily. Každý rozhovor trval různě dlouhou dobu z důvodu odlišných komunikativních schopností dětí. Rozhovor s R1 probíhal podle představ, ovšem musel být často usměrňován a vracen k tématu, protože dívka měla tendence od něj daleko odbíhat za účelem sdělovat všechny své zážitky. R2 byl komunikativní, ale cca po 10 min už ztrácel pozornost a odpovědi byly velmi stručné. Poslední rozhovor probíhal s R3 a byl nejnáročnější kvůli vadě řeči respondentky. Její odpovědi byly mnohdy krátké, ale pro účely šetření výstižné. Všichni respondenti spolupracovali ochotně a vstřícně.

4.4 Interpretace dat

V této kapitole budou interpretována data a kategorie, které vznikly na základě komplexní analýzy všech rozhovorů s respondenty. V prvotní fázi analýzy byly hledány podobnosti a vytvořily se kódy, které se staly základem pro vytvoření kategorií a závěrů celého šetření. V interpretaci jsou citovány odpovědi respondentů a většina dat se zabývá klasickými pohádkami, které byly zmíněny ve všech rozhovorech.

Kategorie:

Vhodná doba

Kódy: Večerníček, Svačinka, Volná chvíle

Jako první je důležité zmínit, kdy vlastně dítě sleduje pohádky nejčastěji, v jakou denní dobu a v jakých situacích. Děti, které sledují pohádky pravidelně na daném kanálu, vědí, co kdy dávají a je možné se tedy lépe vyhnout pořadům, které se jim nelíbí. Zároveň pokud rodiče vědí, kdy se jejich dítě na pohádky kouká, mohou mu je regulovat tak, aby se nesetkalo s pohádkou nevhodnou.

Respondenti se na pohádky koukají v různou hodinu, ale přesto se shodli, že nejčastěji sledují televizní pohádky večer nebo ráno při snídani. „*Když nezlobím a když mi to máma dovolí a když je na to vhodná chvíle.*“ „*Někdy odpoledne, nejvíc ke svačince.*“ (R1, 2019)

Dynamika příběhu

Kódy: Písnička, Hra, Zábava, Sranda, Násilí

Tato kategorie byla pojmenována tak, aby vypovídala o tom, co děti na pohádkách nejvíce přitahuje a proč je vlastně tolik sledují. Popisuje také to, co ovlivňuje výběr pohádky samotným dítětem. Zaměřuje se tedy na konkrétní aspekty, které u dětí vyvolávají touhu si danou pohádku pustit, zhlédnout ji a popřípadě ji sledovat pravidelně.

Faktory přitažlivosti se mohou proměňovat s věkem dítěte a mohou se lišit také v závislosti na pohlaví dítěte. Přesto se v rozhovorech našly shodné prvky, které se dětem na pohádkách líbí.

Na základě odpovědí respondentů je jedním z nejpřitažlivějších faktorů písnička doprovázející pohádku. R1 (2019) jmenovala i zazpívala písničku „Chvátám, chvátám“ ze Včelích medvídků, anebo znělku z Toma a Jerryho. Písnička je žádaným doplňkem i u filmů pro dospělé, není se tedy čemu divit, že právě ona je jedním ze základních požadavků pro kvalitní pohádku. Skutečně dobrá znělka se může stát důvodem, proč dítě pohádku sleduje pravidelně. Může zapříčinit také to, že i nekvalitní obsah pohádky dítě sleduje, jelikož čeká na píseň objevující se nejen v úvodu, ale právě také i v závěru většiny pohádek.

Faktorem přitažlivosti je také „sranda“, zábava. Tu si dítě představuje např. jako momenty přivádějící postavu nešikovného Gargamela, Toma či kačera Donalda do zvláštních a pro děti vtipných situací. Na otázku, proč se mu pohádka Chip a Dale tolik líbí, R2 (2019) odpověděl: „*Protože tam dělaj srandovní věci tomu kačerovi Donaldovi.*“

Pro dítě je sranda také to, co by dospělý považoval spíše za nevhodné chování. Např.: „*Ten zrovna se vyčůral do koše, on si myslel, že to je nočník.*“ (R1, 2019) Zábavu dítě vidí také v událostech úzce souvisejících s dalším faktorem přitažlivosti a tím je násilí. Ačkoliv starší pozorovatel může nenávidět Gargamela či zbourání domu, jeho výbuch a neustálé fyzické konflikty mezi Tomem a Jerryem považovat za nevhodné až násilné projevy pro dětský pořad, dětem to naopak přijde legrační a velice přitažlivé. „*Jak tam zbourali ten dům, protože ono to tam tak zábavně bouchlo, že se mi to na tom líbí.*“ (R1, 2019) „*A oni (šmoulové) a když utíkají, se mi líbí.*“ (R2, 2019)

Dalším faktorem je hra. Hra je obecně součástí života předškolních dětí, a to je zřejmě důvodem, proč je tolik žádaná ve sledovaných pohádkách. Dětem se také velice líbí na pohled hezké a milé věci nebo informace, které jim vysvětlují jevy vyskytující se kolem nich. „*Ty buňky máš v sobě a no mně se líbí, jak pracujou, někdo máš na koleni bolest a normálně za týden máš zahojený.*“ (R3, 2019)

Faktorů přitažlivosti je opravdu mnoho a vyplývá z nich zřetelná vlastnost této kategorie a tou je dynamika. Téměř všechny jmenované prvky byly popisem nějaké akční a výrazné situace v konkrétních pohádkách. Obecně se dá říci, že největší sledovanost pohádek předškolními dětmi zaručuje právě dynamika obsažená v akčním, někdy až násilném obsahu a chytlavá znělka.

Výrazné rizikové projevy

Kódy: Útok, Nepěkné chování, Špatný konec, Obludy, Boj, Krev

Tato kategorie je protikladem k té předešlé, ale zároveň se jedná o hlavní kategorii, protože vypovídá o tématu celé práce, tedy o agresivních projevech v pohádkách způsobujících to, že děti tyto pohádky nechtějí sledovat. Aspekty odpudivosti jsou jevy, situace či vlastnosti pohádek, které se dětem nelíbí a zapřičiňují to, že si je v televizi nepouští. Tyto faktory mohou být někdy natolik silné, že děti nechtějí vidět ani jiné díly pořadu, jelikož v jednom z nich zahlédly něco, co se jim nelíbilo nebo čeho se bály.

Základem většiny pohádek je rivalita mezi dobrem a zlem. A právě určité formy zla se mohou stát faktory odpudivosti. Konkrétněji se jedná o útok na hlavní hrdiny/ky či určitou manipulaci kladných postav těmi zlými. „*Je zlý, protože je chce chytit a uvařit si je.*“ (R2, 2019) V některých pohádkách ovšem může být právě i hlavní postava tou, která děti děsí a je jim nepříjemné takovou pohádku sledovat. R3 zmiňovala pohádku, pravidelně vysílanou na „Děčku“. A nejen že hlavní postavou je strašidelná dívka, ale v pohádce se objevuje i krev. „*Jo, jedna mně nelíbí, protože je o tlustý panenka a jmenuje a je normálně namalovaná a straší mě, na Děčku je Krvavá Maddy.*“ „*Tam je krev a mně to nelíbí.*“ (R3, 2019)

Dalším faktorem odpudivosti je projev agrese v podobě boje a rvaček. R2 (2019) popisoval pohádku, kterou nemá rád, protože se v ní bojuje a střílí. Přičinil jí název Bojovník a na otázku kde ji viděl, odpověděl: „*Oni dávají úplně všude, nikdy to dávají a nikdy to dávají a já nevím kdy.*“ (R2, 2019) Chlapec sleduje pohádky na již zmiňovaném „Děčku“, ale vyprávěl také o Tuty a Minimaxu. Tedy je pravděpodobné, že tuto pohádku nebo nějakou jí podobnou vysílají na více než jedné dětské televizní stanici.

Zlo se v pohádce může objevit nejen v podobě osoby nebo osob, které se chovají špatně, ale může se jednat i o nejrůznější příšery a strašidla. U některých pohádek může

být ztvárnění zla skutečně děsivé a dítě se pak těchto oblud bojí a odmítá pohádku dále sledovat. „*Na to já se vůbec nekoukám.*“ (R1, 2019)

To, co se v pohádkách dále neodpouští, je špatný konec. Pohádky jsou nástrojem pro učení dětí toho, co je dobro a zlo a mělo by z nich jasně plynout ponaučení říkající, že dobro a poctivost vždy zvítězí. A přesně toto děti od pohádek vyžadují. Tolerují určitou míru násilí a nevhodného chování zlé postavy, ale musí vědět, že dobro zlo přemůže a vše dobře skončí. Pokud ovšem tuto vlastnost pohádka nemá, dostává se na seznam pořadů, které dítě už nechce dále vidět. „*Pak už si pouštím něco jiného, když je tam ta pohádka.*“ (R1, 2019)

Tuto kategorii považujeme nejen za stěžejní, ale také jako nástin toho, čeho by se měly pohádky vyvarovat, pokud chtějí mít dětské diváky. Může sloužit také jako inspirace pro rodiče ve smyslu toho, co hledat v pohádkách, pokud nechtějí, aby jejich děti sledovaly pořady, které pro jejich věk nejsou příliš vhodné.

Dětské vidění světa

Kódy: Opatrnost, Dobrý konec, Je to pohádka.

Další vytvořená kategorie se zabývá tím, jak děti legitimizují násilí a agresi v pohádkách. Je vysvětlením pohledu dítěte na agresivní projevy a chování. Toto jednání považujeme za rizikový faktor, ovšem dětmi není takto většinou bráno a v jejich očích se jedná spíše o dynamiku celé pohádky a násilí se stává naopak jedním z hlavních faktorů přitažlivosti.

Tato kategorie popisuje pohled dětí a jejich vnímání násilí vyskytujícího se v televizních pohádkových příbězích. Svět očima dětí vypadá úplně jinak než očima dospělého člověka, a i názor na některé formy agrese se velice liší. My situace, kdy mezi sebou postavy soupeří na život a na smrt nebo kde dochází k bezdůvodnému fyzickému sporu, vnímáme jako prvek, který bychom rozhodně do dětských pohádek nezařadili. Děti pro tyto situace ale mají své vysvětlení a nepřijde jim na nich nic špatného, ba naopak tyto momenty děti silně přitahují. „*Ale to nebylo na zlo, to jenom bojovali, kdo dělali souboj, to nebylo nic zlého.*“ „*Ale tam se nikdo z nich nezabil, protože princ trénoval královo řemeslo na učení.*“ (R1, 2019) „*Ne, to je pohádka.*“ (R2, 2019) Tak zněla odpověď chlapce na otázku, zda si myslí, že to ty postavy při souboji bolí.

Dítě nevnímá souboj jako akci, kdy se může někdo zranit. Ví, že se zbrání se musí zacházet opatrně a logicky si tedy myslí, že pokud to ví ono samo, ví to i postava v pohádce. Tato kategorie poukazuje na to, že ne vše, co vypadá jako negativum pohádky je skutečně rizikové. V předchozí kategorii bylo řečeno, že jsou jevy, které dítě netoleruje a které vyvolávají u dětí nezáměr a strach. Ale na druhou stranu dítě vnímá mnoho věcí jinak, a proto je důležité zjistit, jak se k násilné situaci staví. A pokud si ji umí vysvětlit, nemůžeme ji pak považovat za rizikový faktor v pravém slova smyslu.

Regulace a autoregulace sledovaného obsahu

Kódy: Regulace rodiči, Útěk, Věková omezenost stanovená televizí, Přepínání programů

Dosud zmíněné kategorie se věnovaly tomu, co děti přitahuje, co je naopak odpuzuje a jak si některé rizikové faktory vysvětlují. Ovšem je velmi důležité zmínit, že agrese a násilí se v pohádkách skutečně vyskytují, a ne všechny zhlédnuté situace si dítě umí vysvětlit a v ten moment se z nich stávají aspekty odpudivosti, protože v dítěti vyvolávají pocity zmatku či strachu.

Tato kategorie se zabývá tím, jakým způsobem jsou děti chráněny nebo se samy chrání před sledováním pohádek, které pro ně vzhledem k věku a rozumovým schopnostem nejsou vhodné. Z rozhovorů vyplynulo, že R1 a R2 jsou chráněny dostačujícím způsobem, jelikož neuměli příliš dobře vysvětlit, co to znamená, když se v pohádce někdo chová skutečně zle a neznali ani jednu pohádku, které by se báli, jménem. Bohužel u R3 bylo patrné, že téměř žádný filtr nemá, a tak se setkala i s pohádkami vyvolávající strach a noční můry. „*No a vždycky jdu spát a mně se zdá, je na posteli a já vzbudím a tam je a já vzbudím a tam není.*“ (R3, 2019)

Možnostmi, kterými se dítě chrání samo, jsou sledování pořadů společně s rodiči nebo staršími sourozenci a přepínání neoblíbených pohádek. Děti vědí, jak pohádka začíná a když se jedná o tu, kterou vidět nechtějí, jednoduše ji přepnou na jinou. Situaci, kdy se dítě lekne nebo se mu sledovaný obsah nelíbí, řeší také útekem nebo zavíráním očí. „*Mmm, já se na to vždycky dívám, protože když něco dělaj, tak já uteču.*“ (R2, 2019) Autoregulace je dítě schopno, pokud se dané pohádky opravdu děsí nebo mu je jinak nepříjemná.

Jsou však pořady, které se dětem líbí, ale z objektivního hlediska nejsou pro jejich věk vhodné. V tomto případě přichází na řadu ochrana především ze strany rodičů či

televizního kanálu. Rodiče vědí, co jejich dítě sleduje a když se objeví nevhodná pohádka, dítěti ji vypnou. To se v rozhovorech potvrdilo. „*Ne, máma s tátou mě na to nenechají koukat.*“ (R1, 2019) „*Máma řekne: zavři oči.*“ (R2, 2019) Chlapec také mluvil o tom, že pokud je v pohádce něco děsivého, odejde a přichází, až když mu to máma řekne. Další možností ochrany je věková omezenost stanovená televizí objevující se v horním rohu obrazovky.

Ochrana před nevhodnými pohádkami je poslední kategorií a poukazuje na to, že ne vždy stačí regulace samotnými dětmi kvůli strachu, ale že mnohem efektivnější je filtr od rodičů, který neumožňuje dětem setkat se s pohádkou obsahující nevhodné agresivní projevy.

4.5 Závěrečná zpráva výzkumného šetření

Cílem tohoto výzkumu bylo zjistit, jak předškolní děti vnímají sledované pohádky, a především agresivní a násilné projevy v nich. Dílčími cíli bylo dozvědět se, co se dětem na pohádkách nejvíce líbí, naopak co je jim nepříjemné a zda si všímají nějakých charakterových vlastností pohádkových postav. Tyto cíle byly z velké části naplněny. Vzniklé kategorie a jejich popisy poukazují na mnoho faktorů přitažlivosti pohádkových příběhů, ale také na některé aspekty odpudivosti. Samostatná kategorie se věnuje tomu, jak děti legitimizují násilí v pohádkách.

Během výzkumu bylo zjištěno, že projevy agrese a násilí nemůžeme vždy brát jako prvek odrazující děti od pohádek. Některé z nich se staly v určitých formách faktorem přitažlivosti a v jiných případech zase příčinou odpudivosti. Děti vnímají věci trochu odlišně než dospělý a není tomu jinak při sledování pohádek. (Srov. Benová, viz. str. 18)

Výsledkem výzkumu zaměřeného především na agresi a násilí je velká propojenost všech vzniklých kategorií. Přitažlivost a odpudivost jsou protikladné vlastnosti, ale přesto v těchto kategoriích nalezneme stejný pojem – násilí. Zároveň si ho dítě v pohádce umí legitimizovat natolik, že se z tohoto rizikového faktoru stává něco, co je pro dítě v určité míře poučné a dává mu to možnost zamyšlení se nad konkrétní situací. Je tedy velmi těžké říci, kdy je násilí v pohádce pouze dynamikou příběhu, a kdy je již v takové míře, že je nutné sledování pohádek dítěti regulovat. Je zřejmé, že agrese v takové formě, která vyvolává u dítěte strach nebo jiné nepříjemné pocity, je už za hranicí tolerance a je nutné učinit kroky zabráňující jejímu sledování.

Z rozhovorů vyplynuly, jaké věci, situace a vlastnosti patří mezi ty nejzásadnější faktory přitažlivosti i odpudivosti pohádek. Něco, co se v pohádce nedá legitimizovat v žádné podobě, je lež a špatný konec, který by v zásadě pohádka mít neměla. Jejím cílem je ponaučení o tom, že dobro vítězí a tento názor vnímají děti stejně bez rozdílu věku a pohlaví. To, co se částečně dá odůvodnit je forma násilí typu výbuchu, bouračky, šermířského souboje nebo agrese ve smyslu vzájemných žertovných fyzických útoků mezi postavami. Tyto situace jsou pro děti legračním prvkem nebo něčím o čem vědí, jak se má dělat, aby nedošlo ke zranění. Zároveň by se dětem ovšem měly nastavovat pravidla a podávat instrukce, jak řešit situace tvořivě a že opětování agrese není nikdy řešením. (Viz. Svoboda, str. 27)

Děti v rozhovorech jen stručně mluvily o charakterových vlastnostech postav. Všímají si toho, že některé postavy jsou hodné, chytré. U jiných jsou si vědomy toho, že jednají nečestně, lstivě a že jsou zápornou postavou příběhu. Vlastnosti postav popisují jednoduše, ale přesně. Vědí, jaké postavy jsou a jak se chovají, ovšem ve většině případů to neberou jako něco znepokojivého nebo negativního. To, že se někteří hrdinové chovají špatně, si odůvodňují tím, že je to legrační a nevadí jim to, jelikož kladné postavy jsou vždy chytřejší a pokaždé zvítězí. Také Richter (viz. str. 12) hovoří o tom, že se děti na základě pohádky snadno identifikují s jakýmkoli hrdinou, který je v danou chvíli jejich vzorem.

Na základě výzkumu vyplynuly také rozdíly mezi dětmi mající vysoký filtr ze strany rodičů a mezi dítětem, které může televizní pohádky sledovat téměř neomezeně. Zatímco R1 a R2 neznali žádnou pohádku, kterou zahlédli a nelíbila se jim z důvodu agresivního obsahu jménem, R3 takovou pohádku uměla popsat podrobněji, a dokonce vyprávěla o nočních můrách s ní spojených. (Srov. Špaňhelová, viz. str. 17) Na základě těchto výsledků lze formulovat hypotézy, které by se mohly stát námětem pro další výzkumy.

Hypotéza 1: *„Děti nemající nastavený filtr sledování dětských televizních pořadů jsou častěji svědkem pohádek s agresivním obsahem než děti, které tento filtr mají.“*

Hypotéza 2: *„Děti, které sledují televizní pohádky se svými rodiči, umí lépe porozumět reprodukovánému obsahu než děti, které se dívají na pohádky samy.“*

Závěr

Vliv televize na děti je tématem současné doby a zaobírají se jím desítky odborníků a byl vydán i dostatek publikací na toto téma. Zobrazování násilí vyvolává všeobecné znepokojení a nejrůznější diskuze zabývající se tímto fenoménem. Tato bakalářská práce se ovšem zaměřuje na užší problematiku tohoto jevu, a to na otázku, jak děti předškolního věku vnímají sledované pohádky na dětských televizních stanicích. Konkrétně se zabývá jedním vybraným rizikovým faktorem, a to agresí a jejími projevy v dětských pořadech.

Televize je dnes součástí života většiny lidí po celém světě a neustále vznikají nové stanice a programy. Není divu, že obrovským tempem se zvyšuje i počet televizních kanálů zaměřených na děti, protože pohádky jsou již po staletí nejžádanějším žánrem všech generací. Pohádky už stovky let slouží jako zdroj lidmi ověřených zkušeností. Dávají dětem, jako svým prvotním příjemcům odpovědi na otázky týkající se jevů okolního světa. Napomáhají jim pochopit jeho zákonitosti a hledat vysvětlení a vyrovnat se se složitými životními situacemi. Na druhou stranu při tak velkém nárůstu televizních pořadů pro děti, není divu, že ne všechny vysílané příběhy se drží základní obsahové struktury, jakou by pohádky měly mít. V některých z nich nalezneme mnoho jevů pro děti nevhodných. Bohužel i přesto zatím není problematika předškolních dětí a dětských televizních pohádek dostatečně probírána a rozpracována v odborné literatuře, a tento fakt se stal hlavním důvodem výběru tématu této práce. Vždyť právě děti předškolního věku jsou nejohroženější skupinou diváků televizní produkce.

Stěžejním důvodem výběru tématu práce pro mě nebyl jen nedostatek zdrojů zabývajících se tímto tématem, ale právě i vlastní zkušenost s tím, u kolika pořadů na dětských televizních stanicích je míra násilí a formy agrese na hranici tolerance toho, co je pro děti poučné a zábavné s tím, co je pro ně vzhledem k jejich věku a rozumovým schopnostem nevhodné.

Výsledky výzkumného šetření potvrdily předpoklady, že i na televizních kanálech zaměřených primárně na děti, se vysílají pořady, které u dětí vyvolávají svým agresivním obsahem nepříjemné pocity, strach a nezáměr tyto pohádky sledovat. Setkala jsem se i s tím, že některé z nich byly u dítěte zdrojem nočních můr. Během rozhovorů bylo zjištěno mnoho zajímavých informací o tom, jak tedy vlastně předškolní děti vnímají sledované pohádky. Vyplývalo z nich, že děti na pohádkách nejvíce přitahují dynamické prvky, např. akční scény, výbuchy, honičky apod. Jedním z hlavních faktorů přitažlivosti

se vedle zábavy, chytlavé znělky a příjemného prostředí pohádky, stalo násilí a určité typy agrese. Děti o některých jejích projevech věděly, že nejsou správné, ale přesto je považovaly za neopomenutelnou část příběhu, která zajišťuje jeho dynamiku, zábavu, legraci a napínavý děj. Tyto formy agrese si děti umí legitimizovat na základě svého dětského vidění světa.

Na druhou stranu byly zjištěny aspekty odporivosti pohádek, které děti tolerovat neumí a nechťejí. Mezi takové patří lež, špatný konec příběhu a násilí, které je za limitem připouštěného. S tímto tématem souviselo to, zda děti koukají na televizi samy nebo v přítomnosti rodičů a zda mají nastavený nějaký filtr při jejím sledování. Na tomto základě byly v závěru výzkumu vytvořeny hypotézy, které se mohou stát námětem pro další výzkumy. První hypotéza se zabývá významem nastavení filtru při sledování televizních pohádek, a to proto, že reprezentativní vzorek této práce složený ze tří dětí ukázal, že dítě, kterému není pouštěný obsah nijak regulován, se stalo častěji svědkem pohádky s nevhodným obsahem. U tohoto dítěte se také ukázalo, že jako jediné umí neoblíbenou pohádku podrobněji popsat a zná i jméno hlavní postavy, která je zdrojem strachu a nočních děsů. Další výzkumná šetření by se také mohly na základě tohoto výzkumu zaměřit na hypotézu druhou, týkající se předpokladu, že děti sledující televizní pohádky s rodiči častěji rozumí jejich obsahu lépe než děti, které je sledují samy, a tudíž jim chybí prostředník vysvětlující jevy a situace, které jsou pro ně v danou chvíli nepochopitelné.

Otázky, které byly hlavním tématem této práce a staly se i otázkami výzkumnými, byly podle mého názoru adekvátně zodpovězeny. I přesto si myslím, že by bylo vhodné pokračovat v šetření podrobněji a lépe poznat, jak děti vnímají a jak smýšlejí nad sledovanými pohádkovými příběhy a v návaznosti na to, se dozvědět i třeba to, zda mají tyto pořady výraznější vliv na jejich chování a řešení náročnějších situací. Důležitým faktem, který tato práce zjistila, je nejen to, že se nemístné agresivní projevy v dětských pohádkách objevují, ale také to, že v některých rodinách se omezuje kontakt mezi rodiči a dětmi ve prospěch technických možností a tím se dětem zužuje možnost přirozeně se vyrovnat s okolním světem.

Pro praxi sociálního pedagoga může tato práce sloužit jako podklad pro práci nejen s dětmi, ale i rodiči. Vyplývá z ní, že obsah televizních pořadů určených pro děti není vždy zcela vhodný a že předškolní děti si ještě zdaleka neumí vysvětlit vše, co se v něm

odehrává. Proto by pracovníci s dětmi měli znát pohádky, které dětem pouštějí. Zároveň se nabízí potřeba výuky určité formy mediální výchovy již v mateřských školách. Výuka nebo alespoň kurzy mediální výchovy zaměřené právě na televizní pořady pouštěné dětem, by se také měly více orientovat na rodiče dětí. Mohly by jim poskytnout nejen užitečné informace o tom, co by pohádky obsahovat neměly a co se považuje za rizikové faktory v nich, ale také na to, jaké přístupy by měli volit při výchově svých dětí, tak aby optimálně regulovali svým dětem sledování nevhodného obsahu.

Seznam použité literatury

ALLEN, K. Eileen a Lynn R. MAROTZ. *Přehled vývoje dítěte od prenatálního období do 8 let*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-614-4.

ANTIER, Edwige. *Agresivita dětí*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-808-2.

BACUS-LINDROTH, Anne. *Vaše dítě ve věku od 3 do 6 let*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-862-7.

BENEŠOVÁ, Alena. Děti a pohádky. In: *O pohádkách: sborník statí a článků*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1960. Str. 204-226.

BENOVÁ, Marie. K psychologii pohádky. In: *O pohádkách: sborník statí a článků*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1960. Str. 227-241.

BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Lidové noviny, 2000. ISBN 80-7106-290-1.

BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1172-3.

ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek*. Praha: Albatros, 1990. ISBN 80-00-00060-1.

ČERVENKA, Jan. Pohádka a výchova dítěte. In: *O pohádkách: sborník statí a článků*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1960. Str. 261-300.

DOLÁKOVÁ, Sylvie. *Umíte to s pohádkou?: práce s příběhy v MŠ a ZŠ*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0933-1.

FRANZ, Marie-Louise von. *Psychologický výklad pohádek: smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie*. Praha: Portál, 2008. Spektrum (Portál). ISBN 978-80-7367-489-2.

FREY, Jaroslav. *Boj o pohádku*. Praha: Život a práce, 1942.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.

LUŽÍK, Rudolf. *Pohádka a dětská duše: několik poznámek k problematice lidové pohádky*. Praha: V. Petr, 1944. Svazky úvah a studií.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa: základní duševní potřeby dítěte: dítě a lidský svět*. Praha: Grada, 2005. Pro rodiče. ISBN 80-247-0870-1.

MICHALOVÁ, Zdeňka. *Předškolák s problémovým chováním: projevy, prevence a možnosti ovlivnění*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0182-3.

OPRAVILOVÁ, Eva. *Předškolní pedagogika*. Vyd. 2. opr. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2002. Studijní texty pro distanční studium. ISBN 80-7083-656-3.

PONĚŠICKÝ, Jan. *Agrese, násilí a psychologie moci*. V Praze: Triton, 2005. ISBN 80-7254-593-0.

PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Jinočany: H & H, 1999. ISBN 80-86022-16-1.

RICHTER, Luděk. *Pohádka-- --a divadlo*. Praha: Dobré divadlo dětem, 2004. ISBN 80-902975-2-8.

SCHIEDEROVÁ, 2012. cit: In VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie I: dětství a dospívání*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

SCHILLER, Friedrich, 990. cit: In ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek*. Praha: Albatros, 1990. ISBN 80-00-00060-1.

SKALKOVÁ, Jarmila. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. Učebnice pro vysoké školy.

SUCHÝ, Adam. *Mediální zlo – mýty a realita: souvislost mezi sledováním televize a agresivitou u dětí*. V Praze: Triton, 2007. Psyché (Triton). ISBN 978-80-7254-926-9.

SVOBODA, Jan. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0603-3.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Průvodce dětským světem*. Praha: Grada, 2008. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-1907-8.

TROUSIL, Michal a Veronika JAŠÍKOVÁ. *Úvod do tvorby odborných prací*. Vyd. 2., rozš. Hradec Králové: Gaudemaus [i.e. Gaudeamus], 2015. ISBN 978-80-7435-542-4.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I: dětství a dospívání*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

Elektronické zdroje

ATO. *Preference sledovanosti TV pořadů* [online]. Mediaresearch, a.s.: © 2013 [cit. 15. 1. 2019]. Dostupné z: <https://slideplayer.cz/slide/11851679/?fbclid=IwAR22cWj21bvt7cP7hneoe6kdxEchhZnUrsschlIE6gwdLgC3g-ztpb0PejU>

BABAKIAN, Genine. *Fairy Tales: Stories that Influence Children's Fears, Behaviour and Character* [online]. Canada, 2015. [Cit. 25. 1. 2019]. Dostupné z: <https://www.saturnanimation.com/white-paper/>

LESTER, Amanda Jeane. *The Impact of Traditional and Modern Fairy Tales on Society and Its Individuals* [online]. Arizona, 2015. Bakalářská práce. The University of Arizona. [Cit. 25.1.2019]. Dostupné z: https://arizona.openrepository.com/bitstream/handle/10150/579255/azu_etd_mr_2015_0166_sip1_m.pdf?sequence=1.&isAllowed=y

MediaGuru. *ČT:D má nejvyšší podíl mezi dětskými diváky* [online]. MediaGuru: © 2018 [cit. 15. 1. 2019]. Dostupné z: https://www.mediaguru.cz/clanky/2018/07/ct-d-ma-nejvyssi-podil-mezi-detskymi-divaky/?fbclid=IwAR2I5erI2RLasX63yMp9xu0qkYqzf3mT-zp3huMFhc7XJ6BNzRnE_N72WM4

Nielsen Admosphere, a.s. *ATO: Z médií dávají děti nejčastěji přednost televizi, ta předčí i počítačové hry nebo internet*, tisková zpráva [online]. Praha: Nielsen Admosphere, a.s.: © 2018 [cit. 15. 1. 2019]. Dostupné z: https://www.nielsen-admosphere.cz/wp-content/uploads/2018/04/180409_ATO_Z-medii-davaji-deti-nejcasteji-prednost-televizi-ta-predci-i-pocitacove-hry-nebo-internet.docx.

Rada pro rozhlasové a televizní vysílání. *Děti a televizní násilí* [online]. Děti a media: © 2012 [cit. 9. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.detiamedia.cz/art/1447/deti-a-televizni-nasili.htm>

STAŇKOVÁ, Lucie. Pohádky a jejich vliv na psychický vývoj dítěte. *Metodický portál: Články* [online]. [cit. 2019]. Dostupný z <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/mytus/10327/POHADKY-A-JEJICH-VLIV-NA-PSYCHICKY-VYVOJ-DITETE.html>. ISSN 1802-4785.

Seznam příloh

Příloha A: Přepis rozhovoru s Respondentem 2

Honzíku, koukáš doma na pohádky?

„Jo“

A kdy koukáš?

„eee, večer“

Večer, než jdeš spát?

- kýve hlavou

A na čem koukáte na pohádky?

„Na Děčku“

Na Děčku a i na jiných takových kanálech? Jsou ještě nějaký pro děti?

- pauza

Nebo jenom na Děčku?

„Na Děčku“

Na Děčku a co tam dávají za pohádky? Na které koukáš večer?

„Na Šmouly“

Na Šmouly?

„Jo“

Proč máš rád Šmouly? Líbí se ti?

- kýve hlavou

Koho tam máš nejradši?

- mlčí, „Mm toho Siláka“

Toho Siláka? A jak je tam ten Gargamel, nebojíš se ho?

„Ne“

Ne? On je zlý na ty Šmouly, není?

- výkřik. „Je.“

Proč?

„Protože je chce chytit a uvařit si je.“

A to ti nevadí? Proč je chce uvařit, to přece není nějak moc hezký ne?

„Ne.“

A nevadí ti to?

- mlčí

A chytil je už někdy, nebo vždy vyhrají ti Šmoulové?

„Chytil a vždycky vyhrajou.“

Vyhrají, oni jsou chytřejší vid’?

„Jo, protože někdy chytil a někdy zůstanou v vesnici.“

Jo tak to je dobrý, tak oni jsou chytřejší, než ten Gargamel vid’. A je to legrační, když je tam chytá? Líbí se ti to, když je tam honí ten Gargamel?

„Jo. A voní a když utíkají, se mi líbí.“

Se ti líbí, oni jsou takové vtipní.

„Jo ty ...“

A ještě, co tam dávají ještě jiného za pohádky? Na které ještě koukáš rád?

„Já na to ... jak se to jmenuje ... povídání do ouška.“

A co tam povídají?

„Pohádky“

Pohádky tam vyprávějí?

- pokyn

A jsou na tom Děčku, viděl si tam někdy nějakou pohádku, která by se ti nelíbila? Že byla třeba ošklivá nějaká. Že ses jí bál.

„Ne, ne. Tam jsou pro děti takový dětský, pro malé děti.“

Pro malé děti?

„Aby se nabály“

Takže si nikdy neviděl nějakou, které by ses bál? Že by tam byli třeba zlí na sebe.

„eem“

Fakt ne?

„Ne.“

Ani v žádný jiný někde v televizi?

„Ne, eem.“

Takže se ti nikdy o žádné zlé pohádce nezdálo?

„Ne, ale zdálo se mi, zdál se mi sen.“

A o čem?

„O me, medvědovi.“

O medvědovi a ten byl taky pohádkový?

„Ne, to se mi zdálo, když jsem spal.“

Jo a byl to hezký sen?

„Ne.“

Nebyl, jak to?

„Že mi jsme jeli autem k chatám, tam jsme to zabarkovali, šli a táta říkal, že spinkají a potom spad plyšový méd'a.“

Smích, tak to je dobrý.

„To se mi, to.“

To se ti zdálo?

„Jo.“

A viděl si někdy třeba Toma a Jerryho? Znáš ho?

- Výkřik- „Joo.“

Tom a Jerry, takový ten kocour.

„Jooo a s tím, tou myší jo.“

A to máš rád? Co se ti na tom líbí?

„Že ta myš, dělá takový různé věci, že jí a dělá srandovní věci a jednou byla neviditelná.“

Jak to?

„Protože ona skočila do nějaké tekutiny a ona potom jí zmizely nohy.“

Jo až takhle jo?

„Jo.“

Hele a oni se tam mezi sebou taky perou, ta kočka s tou myší? Myslíš, že se takhle můžou prát? Nebolí je to třeba?

„Ne.“

Jak to, že ne?

„Protože ta myš je malinká a může si vlezet do komůrky nebo pod něco.“

Takže ona se vždycky schová? Takže se ti to líbí, protože je to legrační?

„Jo ještě tam byla malinká myš a to bylo miminko a tam byl pes a kočka, kočka, kočka tam viděli jídlo a myš a to miminko a voni se tam báli jít a voni se na ně podívali ten pejsek a kočička a voni se taky převlíkli a šli.“

No takže je to legrační tyhle pohádky?

„Jo.“

A když koukáš na pohádky, kouká s tebou mamka nebo tat'ka?

„Anetka.“

Anetka s tebou kouká?

„Jo.“

A ta ti to nepřepíná na nějaký jiný pohádky?

„Vždycky když dává ona se dívá na primě na, na ty Krejzovi.“

Jo na Krejzovi se dívá, ale na jiný pohádky ti to nepřepíná, třeba pro větší děti?

„Ne.“

To ne? A takže si nikdy neviděl nějakou pohádku, kde se třeba perou mezi sebou?

„Ne.“

Že by na sebe byly ošklivé ty postavy.

„Ne.“

Nebo že by tam bojovaly.

„Ne, neviděl.“

Neviděl? A mamka, když koukáš na něco ošklivého, co tam je vidět, vypne ti to mamka? Třeba, když pak byl nějaký film, který by se ti nelíbil, tak mamka to vypne? Kouká na to s tebou?

„mmm, já se na to vždycky dívám, protože když něco dělaj, tak já uteču, řekne mi, aby sem utek, když tam pouštěj krev nebo se něco stalo, tak já honem uteču do pokojíčka a potom až řekne máma dobrý, tak já zase vyjdu.“

Jo takže je v té televizi něco špatného... (přeruší mě)

„A když tam je někdo nahatej, tak, ono to tam je, tak máma řekne zavři oči.“

Jo, takže když tam je nějaká krev a něco zlého, tak ti mamka řekne, aby ses schoval, a přijdeš, až když je to zase pro děti?

„Jo.“

No tak to jo, tak to si pak nemohl vidět něco špatného vid', když to takhle hlídají?

„Ne a já se dívám s mámou na, na policajti akci.“

Na policii v akci? A na nějaký pohádky, co nedávají jenom na Děčku? Dávají pohádky ještě někde jinde v televizi?

„Tuty, na Tuty.“

Na Tuty jo? A tam dávají jaké pohádky?

„Tam dávají takový ty panáčky, jak tam je miminko a směje se a je to sluníčko a tam jsou tam je zelený.“

Telletubies?

„Telletubies“ (nadšení)

Jo a ty máš rád? Ty jsou takové barevné a veselí.

„Já jsem se na ně díval od malička.“

Jo a ještě furt na ně koukáš?

„Moc už ne, už teď se dívám už na Chip a Dale.“

Chip a Dale, tam se ti líbí co? To je nejoblíbenější pohádka?

„Jo, protože tam dělají srandovní věci tomu kačerovi Donaldovi.“

Jaký třeba?

„Třeba když tam řezal, to oni tam byli, tam byl dům a on tak on na to vyšel a a takhle řezal (ukazuje) a on se podíval a takový ten, jak měl ty tady ty 2 zuby takhle tady, jako mám já tak ten se šel podívat a a řekl a on takhle přišel dolů a potom vzal takový a ten klacek a oni byli u sebe a takhle udělal, řezal a potom si šloupnul na toho jak má takhle ty zuby.“

Aha..

„No tak takhle on se všechno sbalil a potom ten s těma uprostřed zubama tak ten šel nahoru rozepnul to a on spad.“

A nebolelo ho to, když spadnul?

„Ne.“

On se zase zvedl vid’?

„Jo.“

Protože v té pohádce se vždycky zvednou, že jo?

- kýve

A ty kdyby si takhle spadnul, myslíš, že by ses taky hned zvedl?

„Jo.“

Jo, myslíš, že jo? Jako třeba v tom Tom a Jerry, když si něco udělají, myslíš, že tebe by to taky nebolelo?

„Ne, to je pohádka.“

Takže v pohádce se to takhle děje vid’?

„Jo.“

A znáš třeba Disney Channel nebo Minimax?

„Minimax nemáme, ale u babičky.“

A tam taky koukáte?

- kýve

A pamatuješ si, co třeba na něm dávají za pohádky? Jsou tam taky hezký?

„Ten Bořek.“

Bořek stavitel?

„Jo.“

Takže tam jsou taky takové dětské pohádky?

„Jo a ještě tam dává ta, ty takový ty ten dinosaurus.“

Aha, takže taky tam nedávají, nekoukáš tam na pohádky pro větší děti?

„Eem a ještě teď u babičky máme jeden program a tam dává ten dinosaurus.“

Jo a jaký, to nevíš?

„Eem.“

To nevadí.

Takže si nikdy žádnou pohádku, která by byla pro větší kluky, třeba kde se bojuje, neviděl?

„Ne.“

No tak to je dobře, když to takhle mamka s tat’kou hlídají?

„Hmm.“

A ještě mi teda řekni, která je tvoje nejoblíbenější pohádka ze všech?

„Neobíbenější je moje pohádka Chip a Dale.“

Chip a Dale. A je nějaká pohádka, kterou bys neměl rád?

„Mmm já nemám rád mmm Bojovník, mm jak tam se bojuje, já se tak to nemám rád.“

A na čem to dávají, na Děčku?

„Chip a Dale?“

Ne tady toho bojovníka?

„Oni dávají úplně všude, nikdy to dávají a nikdy to dávají a já nevím kdy.“

Jo a to když zapneš, tak tam se bojuje a to nemáš rád?

„Ne.“

Proč ne, co se tam děje?

„Že se tam střelí a perou.“

A to se ti nelíbí?

„Emm, ale já se dívám i s mámou na vraždu napsala.“

To je vražda napsala?

„hmm.“

A ty se nebojíš?

„Ne.“

Takže se ti nelíbí, ty pohádky, kde se mezi sebou ty postavy perou a bojují, kde střelí a je tam krev.

„Ne.“

To není pro děti, to nemáš rád?

„Ne.“

Ale pouští to na těch pohádkových programech?

„mm“

A koukají na to velký kluci?

„mm“

Jo. A co bys mi ještě řekl, ještě nějakou máš rád nebo nerad?

- přemýšlí

Na kterou si vzpomeneš ještě?

„Už nevím.“

Už nevíš?

„Ne.“

Tak to stačí.

„Jo.“

Tak jo. Děkuju.